SLOCHTEREN

gemeentebeschrijving
regio Hogeland

Monumenten Inventarisatie Project provincie Groningen

colofon

uitgever : Provincie Groningen

samenstelling : P. Harkema
M.H. Panman

eindredactie
en lay-out : L. Hacquebord

INLEIDING

De gemeentebeschrijving van Slochteren is ontstaan in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP). Dit project is geïnitieerd door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en uitgevoerd door de provincies. Het heeft als doel een globaal overzicht te geven van de stedebouw en bouwkunst uit de periode 1850-1940. De inventarisatie is per provincie, gebiedsgewijs aangepakt. Voor de provincie Groningen waren dat de volgende gebieden: het Hogeland (inclusief de gemeente Slochteren), het Westerkwartier, het Oldambt, de Veenkoloniën en het Gorecht.

Om greep te krijgen op het inventarisatiegebied is de volgende methodiek ontwikkeld:
1 er is een regiobeschrijving gemaakt van elk van de hierboven genoemde gebieden, die een algemeen kader biedt voor de uitgevoerde inventarisaties;
2 in samenhang daarmee is per gemeente een gemeentebeschrijving opgesteld, die nader ingaat op de ontwikkelingen in die gemeente;
3 verder zijn door middel van veldwerk structuren en objecten uit de betreffende periode geïnventariseerd. De inventarisatie heeft tevens als toetsing gediend van de regio- en gemeentebeschrijving.

In de gemeentebeschrijving van Slochteren wordt in het kort een beeld geschetst van de ontwikkelingsgeschiedenis van de gemeente tot 1940. De volgende aspecten komen hierbij aan de orde:

1 begrenzing en ligging van het gebied
2 ontstaansgeschiedenis
3 grondgebruik
4 infrastructuur
5 nederzettingsstructuur.

Na deze ontwikkelingsschets van de gemeente wordt tenslotte in hoofdstuk 6 doel en methodiek van het stedebouwkundig veldonderzoek en de inventarisatie van de bouwkunst weergegeven.

Bij de totstandkoming van deze gemeentebeschrijving en de inventarisatie hebben wij van de kant van de gemeente alle mogelijke medewerking ontvangen. Wij willen haar hiervoor hartelijk bedanken.

J.T. Possel
M. van der Werff
J.B. Wolters

Inhoudsopgave

GEMEENTEBESCHRIJVING SLOCHTEREN

1. Ligging.....1

2. Ontstaansgeschiedenis.....2
2.1 Geologische Ontstaansgeschiedenis.....2
2.2 Bewoningsgeschiedenis.....3

3. Agrarisch grondgebruik.....4

4. Infrastructuur.....8
4.1 Landwegen.....8
4.2 Waterwegen.....8
4.3 Spoorwegen.....9
4.4 Overig vervoer.....10

5. Nederzettingsstructuur.....11
5.1 Algemeen.....11
5.2 Nederzettingsstructuur per dorp.....12
- Inleiding bebouwingslint.....12
Siddeburen.....13
Hellum.....14
Schildwolde.....14
Slochteren.....15
Froombosch.....15
Kolham.....16
Scharmer.....16
Harkstede.....17
- Overige dorpen.....17
Overschild.....17
Steendam.....18
Tjuchem.....18
5.3. Verspreide bebouwing.....19

6 Inventarisatie stedebouw en bouwkunst.....20
6.1 Stedebouwkundig veldonderzoek.....20
6.2 Inventarisatie van de bouwkunst.....21

LITERATUURLIJST.....22

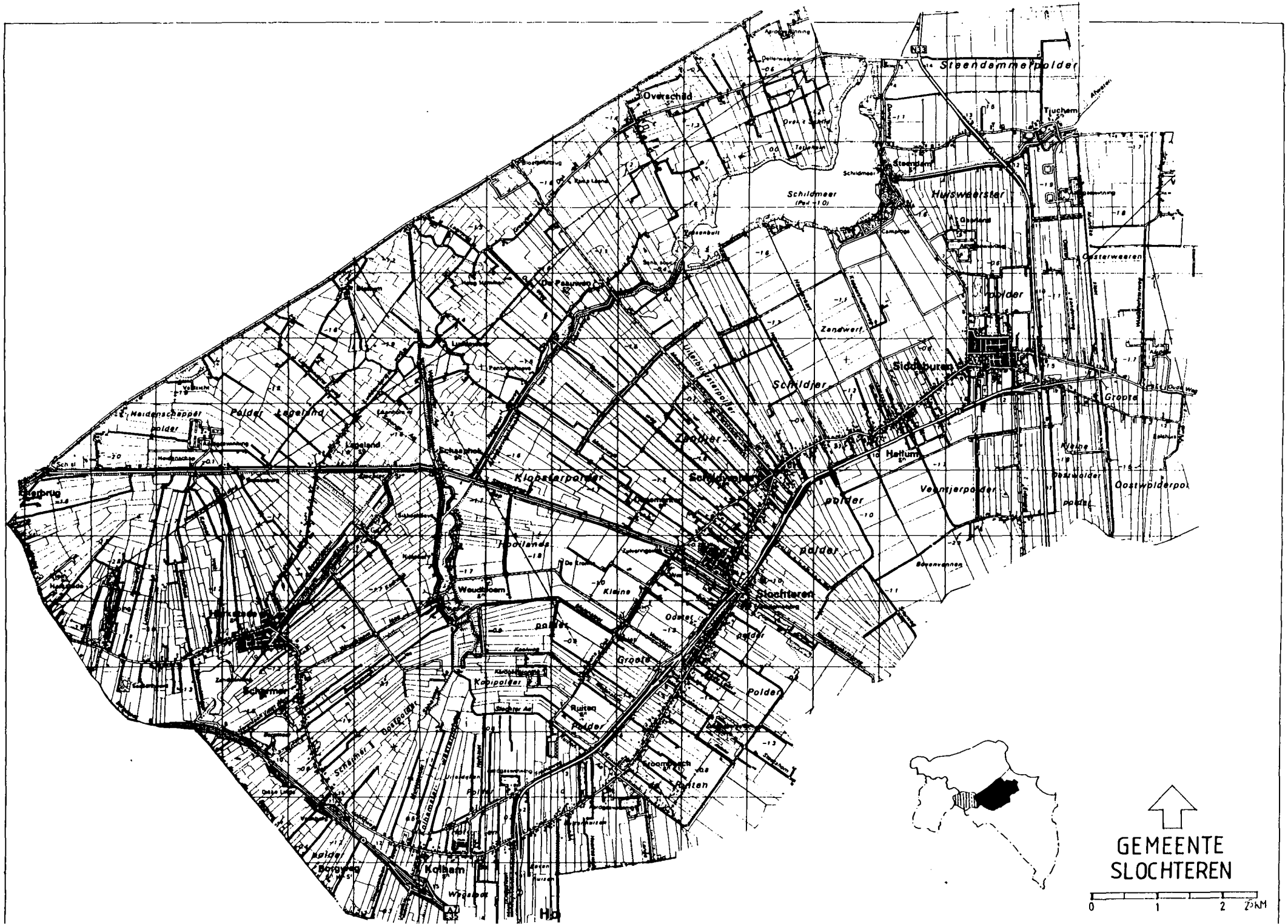
Steendammerpolder
Overschild
Tjuchem
Schildmeer
Hurswaerster
Oosterweeren
Polder
Zandwerf
Siddeburen
Schildjer
Groote
Zeehaar
Hellum
Klosterpolder
Schildjerpolder
Veentjerpolder
Oostwolderpol
Lagelandsterpolder
Polder Lagelandsterpolder
Maidenschapper polder
Lagelandsterpolder
Zeehaar
Wouwsloorn
Slochteren
Kleine
Odiet
Groote
Kapipolder
Ruiten
Polder
Schemmer
Costpolder
Kolham
Borgwerd
Wagenborgen
Ruiten
Ho
GEMEENTE
SLOCHTEREN
0
1
2
2KM

GEMEENTEBESCHRIJVING SLOCHTEREN

1 Ligging

De gemeente Slochteren is gelegen in het centrale gedeelte van de provincie Groningen. Het grondgebied van de gemeente beslaat 15.820 ha en komt grotendeels overeen met het gebied dat wel wordt aangeduid als de 'Woldstreek'.
Slochteren wordt omringd door een negental buurgemeenten: in het noorden grenst ze aan Ten Boer, Loppersum, Appingedam, Delfzijl. In het oosten aan de gemeenten Termunten en Scheemda. In het zuiden aan de gemeenten Oosterbroek en Hoogezand-Sappemeer en in het westen aan de gemeente Groningen. De noordwestelijke begrenzing wordt gevormd door het Eemskanaal.

In 1811 werd de gemeente Slochteren gevormd. Nadat in de eerste helft van de negentiende eeuw de gemeentes Harkstede en Siddeburen bij Slochteren werden gevoegd en na enkele minder ingrijpende grenswijzigingen (in 1887, 1943, 1962 en 1965) ontstond de gemeente zoals die hier beschreven wordt.
Tot deze gemeente behoren talrijke dorpen en gehuchten. De zeven belangrijkste dorpen van de gemeente zijn: Harkstede, Scharmer, Kolham, Slochteren, Schildwolde, Hellum en Siddeburen.

2 Ontstaansgeschiedenis

2.1 Geologische ontstaansgeschiedenis

De geologische ontstaansgeschiedenis van de gemeente Slochteren betreft perioden van het Pleistoceen en het gehele Holoceen.
Gedurende de laatste fase van het Saalien (ca. 150.000 jaar voor Chr.) reikte het landijs tot in Oost-Groningen. Gletsjertongen die voor het landijs lagen persten de ondergrond omhoog en vormden zo onder meer de pleistocene rug van Schildwolde-Siddeburen. Door het landijs werd een dik pakket keileem afgezet dat in de latere perioden werd geërodeerd en verspoeld. Meer westelijk vormde zich het brede en diepe oerstroomdal van de Hunze. Tijdens het Eemien, waarin het klimaat warmer en vochtiger werd, is het Hunzedal met zand en zeeklei weer dichtgeslibd.
In de laatste periode uit het Pleistoceen, het Weichselien, heersten er periglaciale omstandigheden (koud en droog) en zijn op grote schaal dekzanden afgezet. Er ontstonden dekzandruggen van Siddeburen tot Slochteren en van Froombosch tot Kolham.
Bij aanvang van het Holoceen, circa 10.000 voor Chr. werd het klimaat weer warmer en vochtiger en er kon zich een vegetatie ontwikkelen. Op lage plaatsen trad veenvorming op.
Naarmate de zeespiegel steeg en daarmee ook de grondwaterspiegel, ontwikkelde het veenpakket zich geleidelijk tot over de hoogste delen. Er ontstonden tal van veenriviertjes (Slochter Ae, Fivel).
Daarna werd het veen door de binnendringende zee geërodeerd. In plaats van veengroei werd klei afgezet, waarvan de sedimentatie circa 5500 voor Chr. begon. De klei-afzettingen vonden plaats tot circa 50 na Chr. In de periode 300 tot 600 na Chr. raakten grote delen van het gebied gedurende lange perioden in het jaar onder water ten gevolge van een slechte afvoer. Hierbij werd knipklei afgezet. Bedijkingen maakten een definitief einde aan de sedimentatie onder invloed van de zee. Door klink in het veen is een omkering van het reliëf ontstaan. Die delen welke nooit door
de zee overspoeld zijn geweest liggen thans het laagst in het terrein. Dit wordt wel het inversielandschap genoemd.

De bodem in de gemeente Slochteren bestaat uit o.a. zandgronden (nl. het bebouwingslint), zandgronden met een venige bovenlaag en veengronden. In het noorden van de gemeente (tussen Schildmeer en Eemskanaal) bevinden zich kleigronden.
De hoogteligging in de gemeente Slochteren varieert van -2.8 m N.A.P. in het westen bij Harkstede, tot +1.0 m N.A.P. bij Froombosch, ten noorden van het bebouwingslint.

2.2 Bewoningsgeschiedenis

De eerste bewoning dateert uit de Romeinse tijd, 50-300 na Chr. Deze bewoning moet afkomstig zijn geweest vanuit het zeekleigebied, waarbij het veengebied via de oeverwallen van de veenriviertjes binnengedrongen kon worden. Deze bewoning verdween onder invloed van latere transgressies waardoor het gebied gedurende lange perioden onder water kwam te staan.

De eerste permanente bewoning vond plaats op de (hoge en droge) zandruggen. Hellum en Slochteren ontstonden waarschijnlijk al rond 200 na Chr. Daarna ontwikkelde zich de bewoningsas van Siddeburen naar Harkstede tot en met de Hamweg. Deze bogen liepen parallel aan de waterscheiding van de Kleisloot, de Scharmer, de Slochter Ae en de Hunze. De bewoningsas met de streekdorpen lag op de rand van de overgang van het zuidelijk gelegen hoogveengebied en het noordelijk gelegen laagveengebied. Door de aanwezigheid van afwateringsriviertjes was er voldoende drainage.
Vanaf de bewoningsas werd het gebied in cultuur gebracht waarbij het recht van opstrek gold. De daarbij behorende strokenverkaveling ontwikkelde zich ten gevolge van de boogvorm van de ontginningsas plaatselijk veervormig. De opstrek eindigde of bij natuurlijke hindernissen of bij historische grenzen (water of weg). Vanuit het noorden van de provincie Groningen werd het gebied in gebruik genomen door wierdebewoners, waarbij een meedenverkaveling ontstaat vanuit de wierdenreeks Marsum-Wirdum. Boerderijen kwamen voor op de hogere delen (inversieruggen). Ten zuiden van het Slochterdiep is plaatselijk veel veen afgegraven. Afvoer van turf vond plaats via wijken (Slochterdiep en Winschoterdiep). De vervening geschiedde tot ver in de 19e eeuw. Er vond echter nog geen ontginning plaats. Zo ontstonden er veel kleine petgaten en reliëfverschillen. Een voormalig petgatencomplex is nog te zien ten zuiden van het dorp Slochteren, nl. de Baggerputten.
Naast het afgraven van veengronden heeft men ook de hoge zandgronden plaatselijk afgegraven om de lage, minder draagkrachtige veengronden te bezanden.
In recente tijden is men drastischer te werk gegaan in het kader van ontginningen en landbouwkundige verbeteringen, nl. in de ruilverkavelingen Slochteren en Harkstede. Gevolgen hiervan zijn een betere ontwatering en grotere kavels (zie ook pragraaf 3).

3 Agrarisch grondgebruik

Slochteren is een in hoofdzaak agrarische gemeente. Eén van de belangrijkste gebeurtenissen in de MIP-periode is de omslag van grasland naar bouwland, hetgeen grote gevolgen had voor de bebouwing en de ruimtelijke structuur.
Tot in de 18e eeuw bestond deze gemeente vnl. uit grasland. De verschuiving in de richting van de akkerbouw vond plaats aan het eind van de 19e eeuw. Dit blijkt duidelijk uit de volgende tabel en grafiek.

Agrarisch grondgebruik

jaar	% bouw-land	% gras-land	% tuin-bouw	tot. opp. cultuurgrond (ha)
1815	27,7	72,3		10.359,32
1833	39,8	58,8	1,3	12.311,20
1862	39,8	60,2		13.448,00
1885	73,7	23,5	2,8	13.566,93
1930	84,5	14,0	1,5	13.543,09

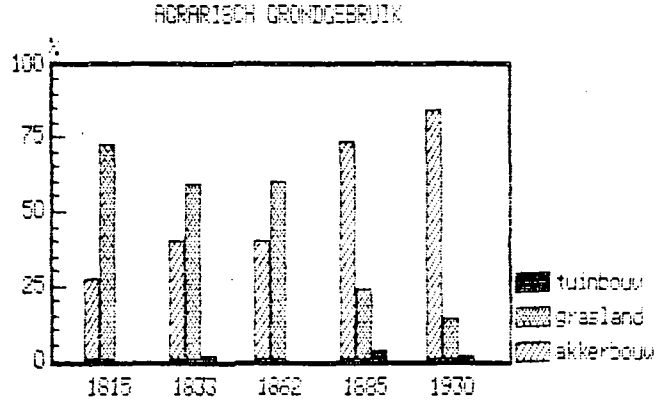

bron: E.W. Hofstee (1985)

De grondgesteldheid in de gemeente Slochteren was van oorsprong niet echt gunstig voor de akkerbouw. Lange tijd was hier dan ook sprake van gemengde bedrijfsvoering. Vooral door de kunstmest en de steeds diepere bemaling is de landbouw hier tot grote ontwikkeling gekomen. Ook de landbouwcoöperaties hebben een grote rol gespeeld in de ontwikkelingen in de landbouw.
De ontwikkeling in de richting van de akkerbouw kende volgens Hofstee (1985) twee oorzaken. In de eerste plaats drong in de Woldstreek de uit andere delen van de provincie bekende methode van het op langere termijn afwisselen van bouw- en grasland door. Door dit systeem vond er een aanzienlijke verschuiving plaats in de

richting van het bouwland.
In de tweede plaats werden de woeste gronden ontgonnen en in bouwland omgezet.

Ook door andere maatregelen werd de grond in de Woldstreek verbeterd, zoals bijvoorbeeld:
1. 'roppen' en branden (=losscheuren van de zode van grasland op venige bodem en het na droging in brand steken van de losgemaakte zode. Na het afbranden werd er weer gras of een akkerbouwgewas ingezaaid.)
2. kleidelven
3. aanvoeren van terpaarde
4. aanvoeren van mest
5. aanvoeren van slib
6. aanvoeren van stads- en straatvuil
7. bezanden van de gronden.

De veeteelt bleef hier echter ook nog wel van belang. In nauwe relatie hiermee staan de vele zuivelfabrieken in deze gemeente.
De eerste zuivelfabriek werd gevestigd in Schildwolde. Dit was een particuliere fabriek die in 1901 naar de Hellumster Coöperatieve Zuivelfabriek overging. In 1893 werd de Slochter Coöperatieve Melkfabriek opgericht, die met de in 1896 opgerichte Hellumster melkfabriek werd verenigd. Ook de Harksteder melkfabriek werd hier aan toegevoegd.
De zuivelfabrieken van Hellum en Slochteren zijn nu nog aanwezig.

Niet alleen in de veeteelttak maar ook in de aardappelmeelsector ontstonden coöperatieve fabrieken. Zo ontstond in 1904 de coöperatieve aardappelmeelfabriek "De Woudbloem", te Woudbloem.
Restanten van dit complex zijn een gedeelte van de fabriek (nu met een andere bestemming), de directeurswoning en een rij arbeidershuisjes (nu gerenoveerd).

De Woldstreek is dankzij ingrijpende veranderingen, zoals de ruilverkaveling en de waterbeheersing, een goed ontwikkeld landbouwgebied geworden.
De natuurlijke afwatering van het gebied bleef lange tijd uiterst kwetsbaar, voornamelijk door de lage ligging ervan.
In 1317 ontstond het generale zijlvest der drie Delfzijlen, dat een groot deel van het huidige Duurswold en Fivelingo omvat. Men trachtte met sluizen en binnendijken het water tegen te houden. Langzamerhand drong het tot een ieder door dat er iets moest gebeuren met de laaggelegen landen. In de provincie werden volgens molencontract de molenpolders opgericht. Een aantal boeren sloot zich aaneen, legden kaden aan en bouwden samen een molen die het overtollige water loosde in de boezems van het zijlvest.
In de gemeente Slochteren kwamen verschillende polders

tot stand.
Aan het eind van de 18e eeuw werden de polders nog bemalen door talrijke watermolens. In de MIP-periode wordt een aantal molens vervangen door gemalen. Tegenwoordig verzorgen poldergemalen de waterhuishouding. Aan de Groene Dijk te Slochteren staat nog een drietal molens, waarvan één uit de MIP-periode, nl. de windmolen op de Ruitenpolder, gebouwd in 1934.

Naast de bemalen polders kwamen in de jaren 1909-1910 in Hellum drie kanaalwaterschappen tot stand die voor aan- en afvoer van produkten van zeer grote betekenis waren: Veenkanaal, Westerlijkdwarskanaal en het Verlengde Dwarskanaal. Tot 1909 voeren de schepen door de in 1867 gegraven Haansvaart. De schepen vervoerden hoofdzakelijk landbouwprodukten, wierdegrond, stalmest, stadsvuil en straatvuil dat over het land werd gestrooid om de vruchtbaarheid van de grond te bevorderen.

Het was op den duur het voordeligst (i.v.m. subsidies) om tegelijk met de waterbeheersing de ruilverkaveling uit te voeren. Ook technisch gezien was de nieuwe aanpak niet los te zien van de nieuwe kavelrichting. Een concentratie van de waterschappen lag voor de hand. In 1967/68 is dan ook het waterschap Duurswold opgericht. Het aantal bemalingseenheden werd teruggebracht van 45 tot 7.

Wat betreft de verkaveling in de gemeente Slochteren kan het volgende worden opgemerkt.
Oorspronkelijk heerste er in deze gemeente een strokenverkaveling die in nauwe relatie stond met de ontginningsbases op de zandruggen. De oorspronkelijke gedachte achter deze verkaveling was het verkrijgen van een verdeling per boerenbedrijf (meestal per kavel) van de grond naar verschillende bodemtypen en hoogteligging. Dit met het oog op een zo rechtvaardig mogelijk gespreide kwaliteit van de grond over de boeren. Uitzondering op deze strokenverkaveling in 1850 is een klein stukje woeste grond boven Kolham.

In 1980 bleek de strokenverkaveling en het stukje woeste grond bijna geheel veranderd te zijn in een regelmatige blokverkaveling. Dit type verkaveling komt vrijwel alleen voor in de akkerbouwgebieden (met name Westerwolde en Oldambt) waar men dankzij de grote percelen en de rationele vorm gemakkelijk met de grootste machines het land kan bewerken.
De huidige verkavelingsstructuur heeft zijn oorzaak voornamelijk in de ruilverkaveling. Deze is in 1963 aangevraagd en in 1971 is men met de uitvoering begonnen. Het ging erom een zo rationeel mogelijke indeling van het land te krijgen met een minimum aan belemmeringen bij de bewerking. De door de ruilverkaveling ontstane blokverkaveling is het grootste verkavelingstype. Bij de totstandkoming ervan werd

doorgaans maar weinig rekening gehouden met ter plaatse aanwezige reliëf. Plaatselijk is de oorspronkelijke percelering volledig verdwenen en zitten zelfs de hoofdlijnen er niet meer in. Alleen huiskavels zijn vrijwel overal nog strookvormig.

4 Infrastructuur

4.1 Landwegen

De wegenstructuur in de gemeente Slochteren wordt bepaald door de ligging van de zandrug van Schildwolde-Siddeburen.
Aan het einde van de 19e eeuw ontstaat er, door de opkomst van het vervoer over de weg meer behoefte aan betere wegen. In deze periode begint men dan ook langzamerhand met het verharden van de wegen (zie kaartje).

In 1850 is de weg reeds verhard die van Noordbroek naar Slochteren loopt, doorgaande naar Schildwolde, Hellum, over Siddeburen, Steendam naar Appingedam (zie kaartje).

Tussen 1850 en 1900 gaat de verharding van het wegenstelsel door. De weg ter plaatse van de ontginningsas wordt verhard met enkele dwars daarop staande zijwegen.
In deze periode worden o.a. de Schildwolder Mainweg en de Eideweg verhard (beide 1874)

Ook worden in deze periode meer wegen aangelegd naar noordwestelijke richting, nl. richting Eemskanaal. Dit kanaal is aangelegd tussen 1866 en 1876.

Na 1900 breidt het wegennet zich nauwelijks meer uit. Er worden nog enkele dwarsweggetjes aangelegd op de bovengenoemde grotere wegen.

4.2 Waterwegen

De waterwegen in de gemeente Slochteren zijn gegraven kanalen en op natuurlijke wijze ontstane wateren. Ze dienden o.a. voor het vervoer van turf naar b.v. de stad Groningen en van stadscompost terug. Tevens hadden de kanalen en diepen een afwateringsfunctie voor de turfgraverij en de landbouw.

In de gemeente Slochteren komen de volgende waterwegen voor:
- Afwateringskanaal van Duurswold (1877 in uitvoering)
- Brookerwijk (gegraven)
- Eemskanaal (gegraven 1866-1876)
- Haansvaart (gegraven 1867)
- Nieuwe Rijpmakanaal (gegraven)
- Scharmer Ae (natuurlijk)
- Schildmeer (door vervening ontstaan)
- Slochter Ae (natuurlijk)
- Slochterdiep (gegraven 1652-1659)
- Woltersumer Ae (natuurlijk)

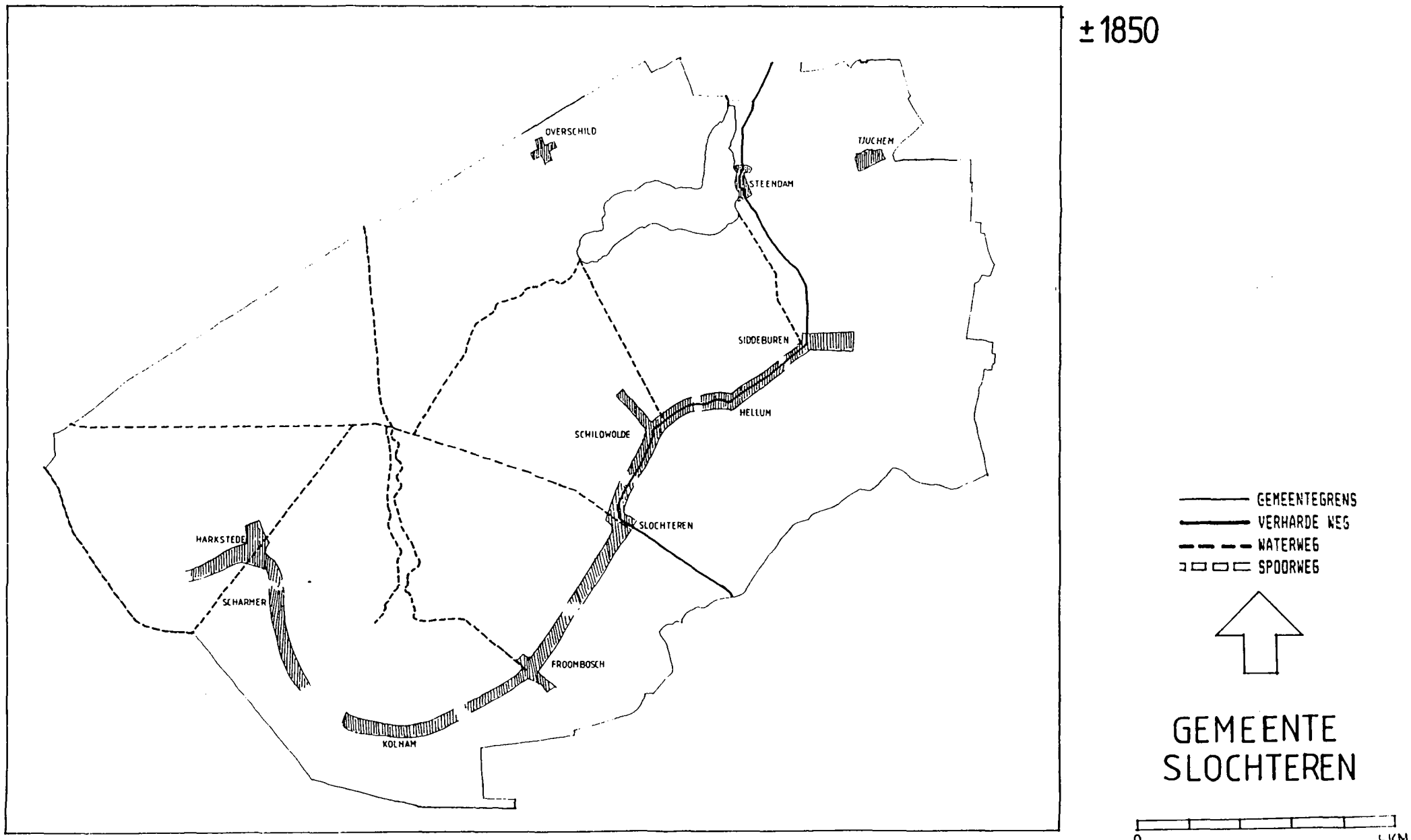
±1850
OVERSCHILD
TJUCHEM
STEENDAM
SIDDEBUREN
HELLUM
SCHILDWOLDE
SLOCHTEREN
HARKSTEDE
SCHARMER
FROOMBOSCH
KOLHAM
GEMEENTEGRENS
VERHARDE WEG
WATERWEG
SPOORWEG
GEMEENTE
SLOCHTEREN
0
5KM

±1900

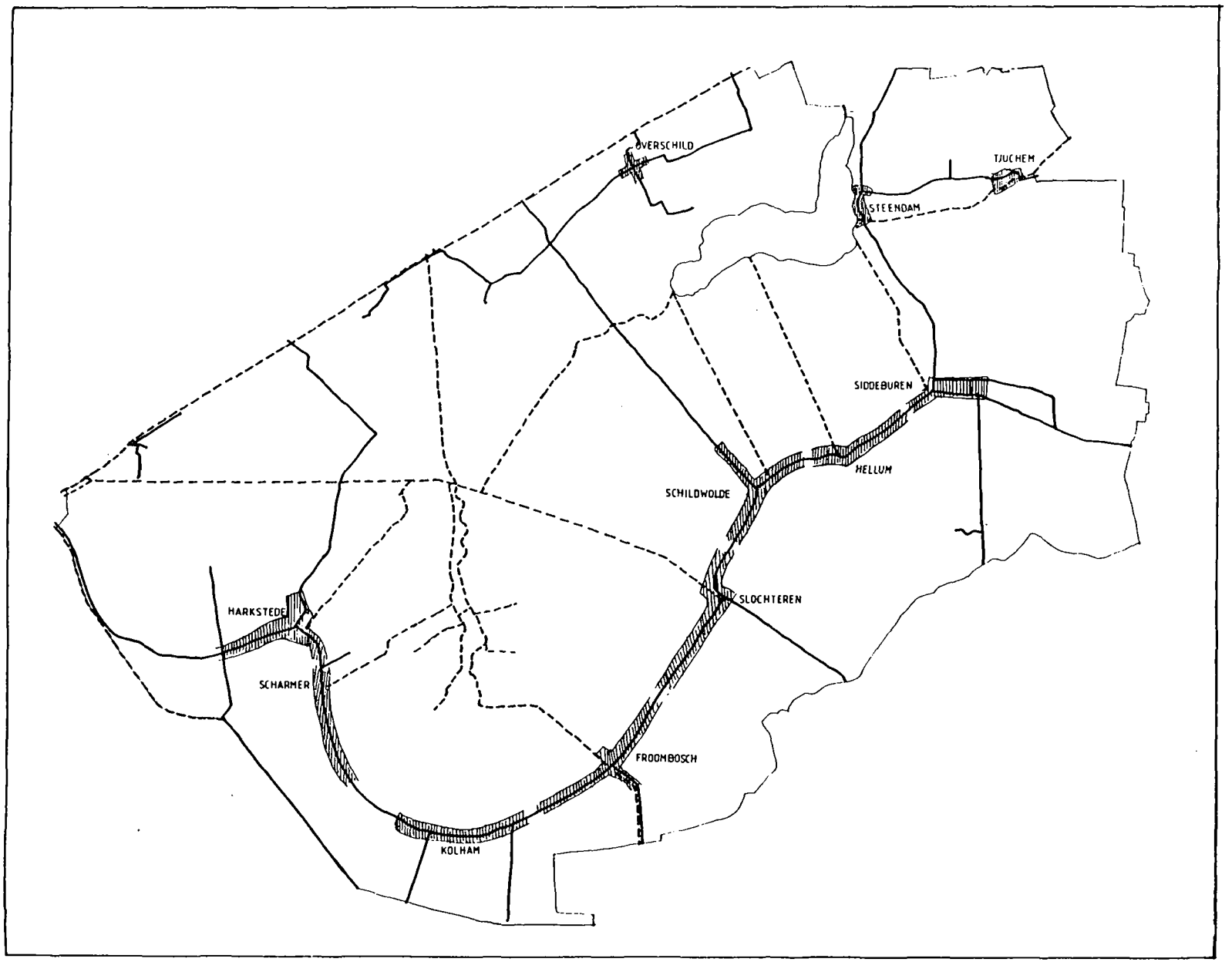

GEMEENTEGRENS
VERHARDE WEG
WATERWEG
SPOORWEG

GEMEENTE SLOCHTEREN

0 5KM

±1940

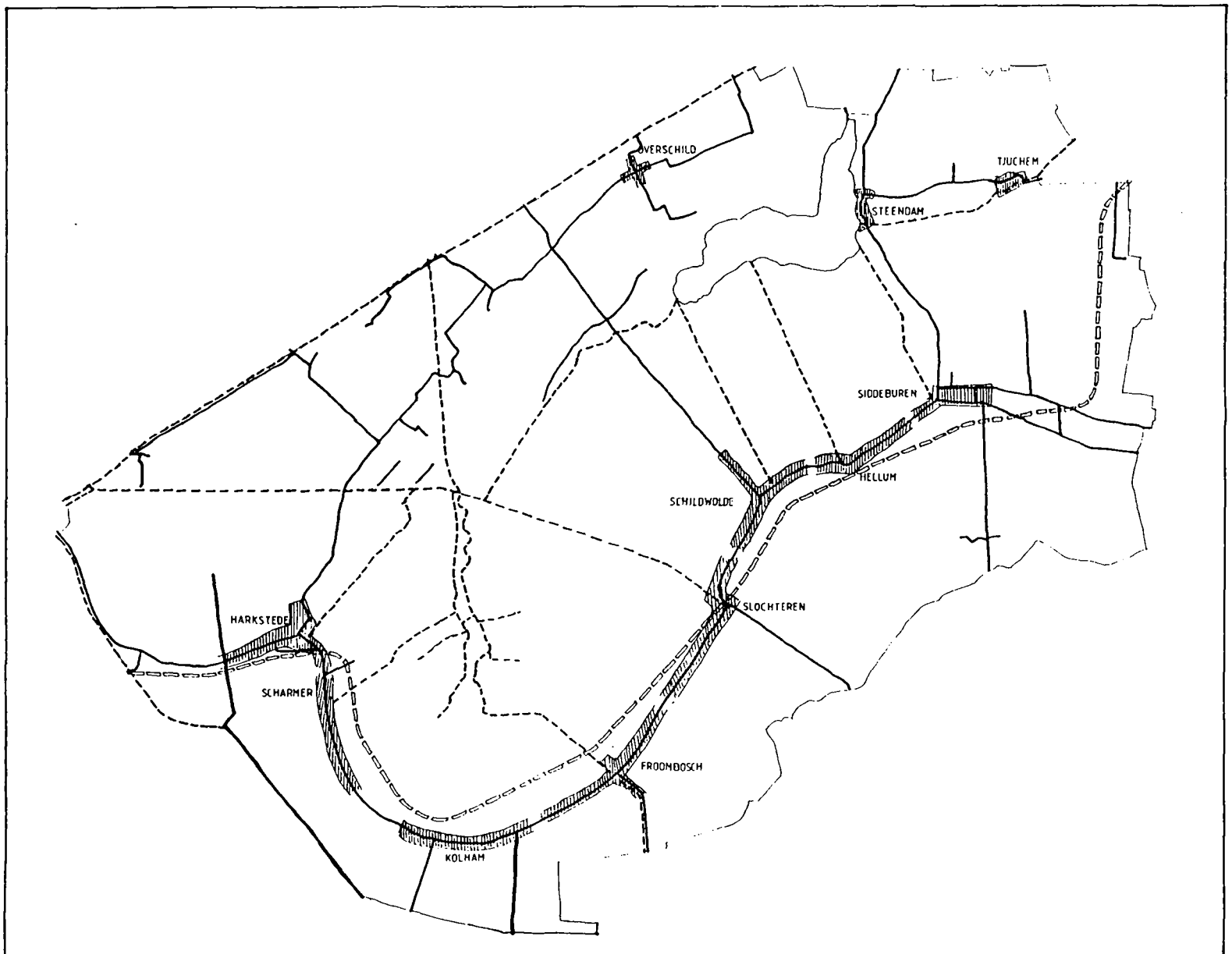

GEMEENTEGRENS
VERHARDE WEG
WATERWEG
SPOORWEG

GEMEENTE SLOCHTEREN

0 5KM

Het gebied van de gemeente Slochteren ontwikkelde zich in het Holoceen tot een veengebied. Hier ontstond een afwateringssysteem met tal van veenriviertjes waarvan er nu nog enkele zijn overgebleven (de bovengenoemde Ae-riviertjes).

Een belangrijke waterweg is het Eemskanaal. Dit werd in de periode 1866-1876 gegraven ten behoeve van het verkrijgen van een betere verbinding van de stad Gronigen met de zee. In de jaren zestig van de 20e eeuw werd het kanaal verbreed. Er vond dan ook een grenscorrectie plaats met de gemeente Ten Boer.
Het Slochterdiep is een andere belangrijke waterweg in de gemeente Slochteren. Dit water bestond al in de Middeleeuwen. Het liep echter slechts door tot het Schaaphok. Vandaar kon men via de Woltersumer Ae en het Damsterdiep naar de stad Groningen. Het Slochterdiep werd van 1652 tot 1659 van 't Schaaphok naar Ruischerbrug gegraven.
De Scharmer Ae en de Slochter Ae zijn gelegen in het voormalige Fiveldal. Pogingen om het water van de Hunze via het Fiveldal naar zee te leiden, mislukten door de opslibbing van de Hunzeboezem.

4.3 Spoorwegen

Aan het eind van de 19e eeuw, toen het vervoer over land toenam, werden in verschillende delen van de provincie Groningen spoorlijnen aangelegd om de gebieden te ontsluiten.
Het eerste plan voor ontsluiting van deze streek dateert uit 1888. Door weinig voortvarendheid van het gemeentebestuur mislukte de aanleg van de lijn Noord-/Zuidbroek-Delfzijl. In 1902 werd een nieuw plan ingediend maar ook hiervan kwam niets terecht.
Door de Eerste Wereldoorlog stagneerden de plannen voor de aanleg van een spoorlijn, maar in 1924 werd dan eindelijk met het werk begonnen. In 1929 volgde de opening van het Woldjerspoor, door een lokale spoorwegmaatschappij.
De trein van de Woldjerspoorweg deed 14 stations en stopplaatsen aan: Groningen (hoofdstation), de stations van Engelbert, Harkstede, Scharmer, Kolham, Froombosch, Slochteren, Schildwolde, Hellum, Siddeburen en Tjuchem-Meedhuizen, en nog verschillende stopplaatsen. In Weiwerd had de trein aansluiting via het baanvak van de NOLS op Delfzijl. In Harkstede, Kolham en Slochteren werd bij het station een overlaadhaventje aangelegd voor het goederenvervoer.

In 1941 kwam er een eind aan het bestaan van het Woldjerspoor. In 1942 zijn de rails opgebroken en afgevoerd. Over een gedeelte van het tracé van de spoorlijn werd een snelweg aangelegd. Mede daardoor verdween in 1977 het laatste stukje van het station in

Hellum.
Nu staan er nog de stations van Slochteren, Kolham, Harkstede, Engelbert (gemeente Groningen) en Tjuchem (gemeente Delzijl).

4.4 Overig vervoer

Het vervoer van goederen naar de stad Groningen werd vanaf het begin van de 19e eeuw o.a. gedaan door boderijders. Zij gingen met de hondekar of met paard en wagen, en later per vrachtwagen, naar de stad Groningen. Men kon bestellingen opgeven die uit de stad werden gehaald en aan huis werden afgeleverd. In alle zeven hoofddorpen, Harkstede, Scharmer, Kolham, Slochteren, Schildwolde, Hellum en Siddeburen, waren boderijders actief.

In 1922 werd een autobusdienst gestart van Siddeburen, via Slochteren en Harkstede, naar Groningen v.v. Gereden werd in 14-persoons Fordbusjes. Later kwam daar een 20-persoons busje voor in de plaats.
In 1926 vroeg de Damster Auto Maatschappij een vergunning aan voor een busdienst. Bezwaren kwamen van de N.S., de gemeente Slochteren en de Woldjerspoorwegmaatschappij. In 1927 werd echter een vergunning verleend. Er mochten niet meer dan zeven ritten per dag worden gereden. Twee jaar later was dat aantal teruggebracht tot slechts twee ritten per dag vanwege de opening van het Woldjerspoor.
Deze regeling bleef in stand tot de overname in 1938 door de GADO (de Groninger Autobusdienst Onderneming) te Hoogezand. De oorspronkelijke busmaatschappij werd omgedoopt tot Roland. Deze dienst werd spoedig uitgebreid.
In de jaren van de tweede wereldoorlog kregen de bussen hout/turfgasgeneratoren. Na de oorlog werden eerst houten noodbussen gebouwd, de zgn. bellenwagens. Later verving nieuw materiaal deze noodbussen. In 1948 werd de concessie van Roland overgedragen aan de GADO. De bussen reden nog 15 jaar onder de naam Roland. In januari 1964 nam de GADO de dienst over.

5 Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

In de gemeente Slochteren zijn de zeven hoofddorpen Harkstede, Scharmer, Kolham, Slochteren, Schildwolde, Hellum en Siddeburen Naast de kleinere dorpen Froombosch, Overschild, Steendam en Tjuchem zijn er nog een aantal gehuchten zoals Lageland, Woudbloem, Luddeweer, De Paauwen en Schaaphok.
In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van de bevolkings- en woningaantallen. In de tweede paragraaf komt de nederzettingsstructuur van de dorpen aan de orde en in de derde paragraaf wordt de verspreide bebouwing behandeld.

bevolkingsaantallen

jaar	1859	1869	1879	1899	1930	1947	1987
inw.	7220	7738	9343	11.656	13.456	13.457	13.994

woningaantallen

jaar	1859	1899	1930	1947	1987
aantal	1466	2500	3487	3510	5115

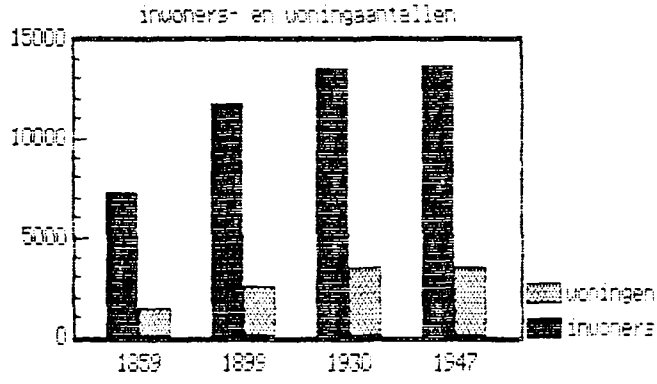

bronnen: - volkstellingen
- C.B.S.

Het inwonertal van de gemeente Slochteren laat een stijgend verloop zien. De toename is niet in elke periode even groot. De grootste toename vindt plaats in de periode 1879-1899, nl. met 2313 mensen.

Ook de woningvoorraad neemt toe, vooral in de periode 1859-1899. Deze neemt in verhouding meer toe dan het aantal inwoners waardoor de woningbezetting daalt. Deze

was in 1859 4.9 mensen per woning en in 1987 2.7 mensen per woning. In de tussenliggende jaren was deze 4.7, 3.9 en 3.8.

5.2 Nederzettingsstructuur per dorp

Tot de gemeente Slochteren behoren talrijke dorpen en gehuchten. De zeven belangrijkste dorpen liggen aaneengeschakeld aan een bebouwingslint.
In deze paragraaf zullen eerst (van oost naar west) de dorpen van het bebouwingslint worden besproken, voorafgegaan door een korte inleiding over dit lint. Daarna worden de overige dorpen behandeld.

Inleiding Bebouwingslint

De acht dorpen van de gemeente Slochteren die hierna zullen worden besproken liggen alle op de zandrug die loopt van Siddeburen in het oosten tot aan Harkstede in het westen.
Omdat de bebouwing aan dit lint enkele overeenkomsten vertoont worden deze algemene kenmerken eerst in het kort besproken alvorens tot een meer gedetaileerde beschrijving over te gaan van de kernen op zich.

De dorpen Siddeburen, Hellum, Schildwolde, Slochteren, Froombosch, Kolham, Scharmer en Harkstede liggen op een zandrug temidden van uitgestrekte veen- en kleigebieden. Sinds ongeveer de 11^{e} eeuw wordt dit gebied permanent bewoond. De nederzettingen hebben van oudsher een sterk agrarisch karakter. Occupatie van het gebied vond plaats vanuit een reeks boerderijen op de zandruggen. Overal heerst een opstrekkend verkavelingspatroon, waardoor verschillende grondsoorten deel uitmaken van een bedrijf.
Vanuit de bebouwingslint, gelegen op de grens tussen klei en veen, werd vanaf de middeleeuwen op kleine schaal veen afgegraven onder leiding van kloosters en particulieren.
Kenmerkend voor de structuur is de hoofdweg die, de natuurlijke ondergrond volgend, een slingerend verloop heeft. De hoofdweg vormt de ruggegraat van de dorpen. Dwars op de hoofdweg leiden vele halfverharde landbouwwegen het land in.

Een aantal onderdelen van de bebouwingsstructuur zijn kenmerkend voor het lint van Slochteren:
- variatie in bebouwingsvorm
- contrast tussen het hoofdlint, waar forse bebouwing overheerst, en de zeer bescheiden bebouwing achteraf.
- ook binnen het hoofdlint een contrast tussen forse bebouwing en meer bescheiden bebouwing.

- de langgerektheid van het hoofdlint: de dorpen gaan

soms ongemerkt in elkaar over.
- de bebouwingsdichtheid is in het centrumgebied het hoogst; naar de uiteinden van het dorpsgebied toe dunt de bebouwing geleidelijk uit
- de afzonderlijke panden staan met het gezicht op de weg gericht.

Van oudsher is sprake van een sterke verwevenheid van de lintbebouwing met het landschap. Iedere boerderij, maar ook de meeste niet-agrarische bebouwing staat met de voorzijde naar de hoofdweg en de achterzijde gericht naar het open land.

Incidenteel zijn doorzichten vanuit de beslotenheid van de hoofdweg naar het weidse land mogelijk. Opvallend is het contrast tussen het lint en het omliggende gebied. Het lint heeft, ondanks de gebogen vorm, een sterk lineair karakter. het contrast wordt versterkt door de aanwezigheid van grote bomen die aan het binnengebied extra beslotenheid verlenen, en afwezigheid ervan buiten het lint.
Door de buiging van de weg en/of de niet-haakse plaatsing van de panden ten opzichte van de weg bevat de waarneming van de panden vaak drie dimensies (lengte, breedte en hoogte). Hierdoor wordt het beeld van het lint veel interessanter en duidelijker.

De huidige ontwikkelingen in het bebouwingslint laten zien dat het aantal agrarische bedrijven in het lint gaandeweg afneemt en dat er bij de rijtjes landarbeiderswoningen particuliere verbeteringen plaatsvinden. Tussenruimten van bredere kavels worden vaak opgevuld waardoor genoemde "doorzichten" beginnen te verdwijnen.

SIDDEBUREN

Siddeburen is gelegen in het oosten van de gemeente Slochteren aan de oostkant van het bebouwingslint. Het is niet echt een lintdorp maar het enige dorp met een kern omdat aan het begin van het lint de weg zich hier splitst.
In 1850 bestond het voornamelijk uit bebouwing langs de Hoofdweg. Deze bestond voornamelijk uit boerderijen, woonhuizen, kleine bedrijfjes en landarbeidershuisjes. Achter het hoofdlint bevonden zich, in noordelijke richting, boerderijen en arbeidershuisjes. Dit gebiedje wordt Huisweren genoemd. Een deel van deze bebouwing is nu vernieuwd.

In de Mip-periode heeft Siddeburen zich ontwikkeld van lintvormige naar blokvormige structuur. Evenwijdig aan het hoofdlint heeft zich een nieuw lint ontwikkeld. Tussen deze twee wegen zijn verschillende dwarsweggetjes aangelegd. De bebouwing aan deze dwarsweggetjes bestaat

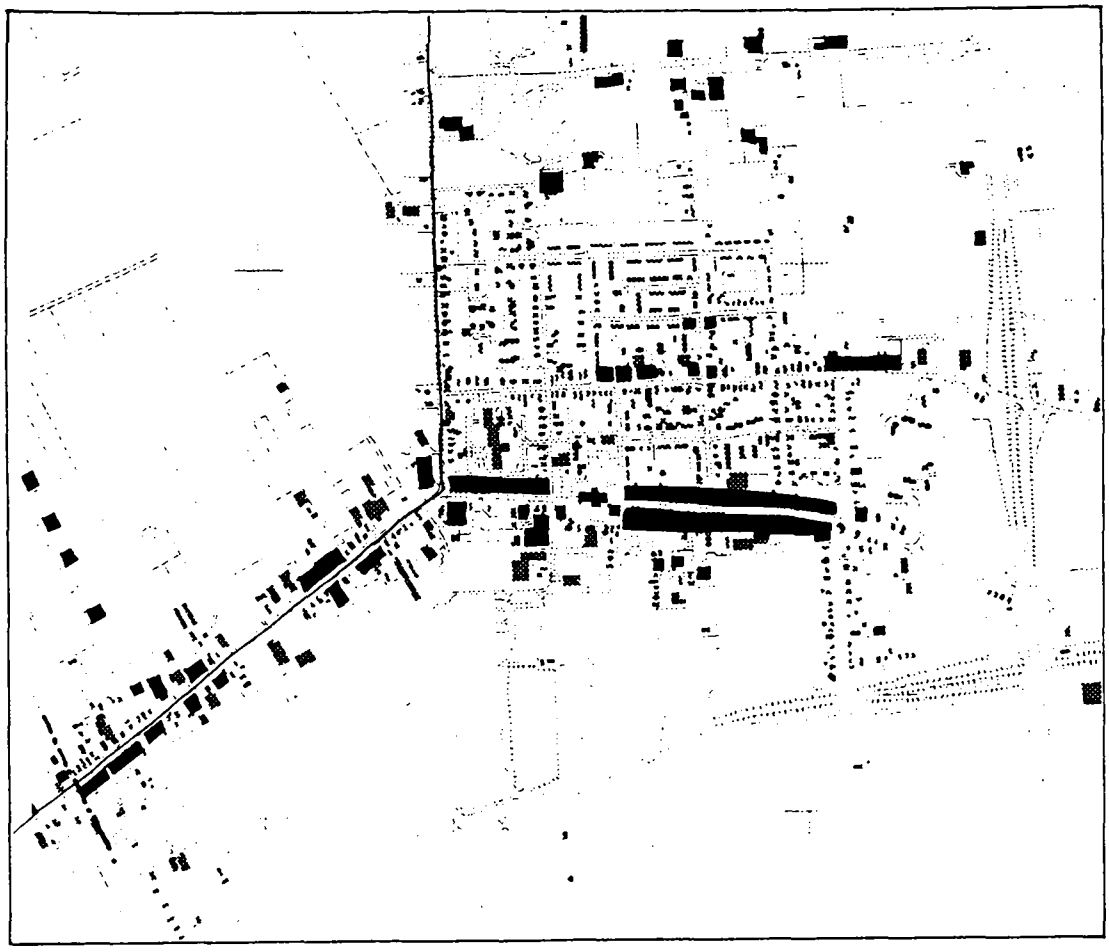

±1850

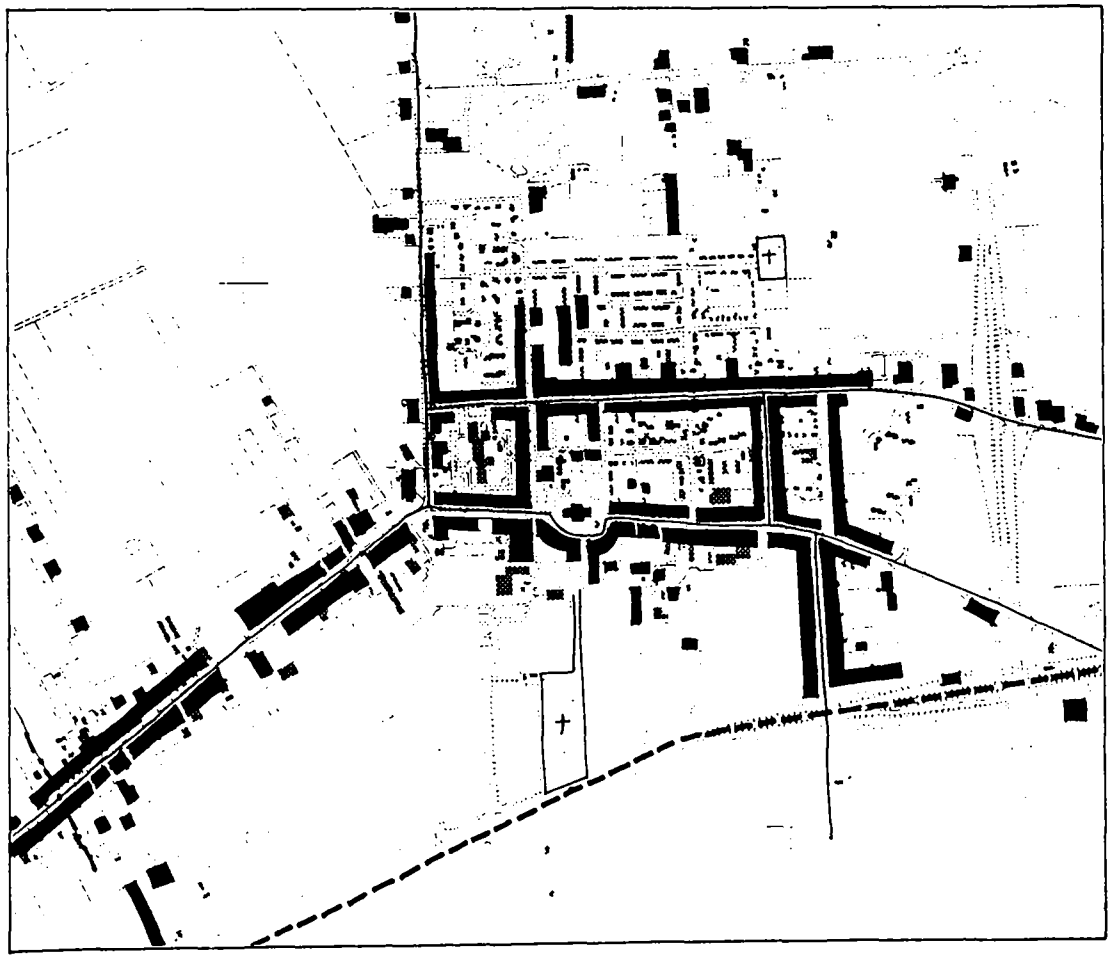

±1940

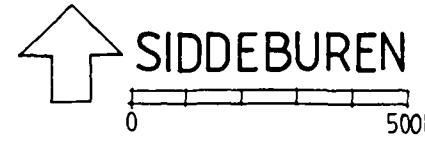

uit eenvoudige burgerwoningen, woningwetwoningen en arbeidershuisjes van het krimpjestype uit de jaren 20. Het hoofdlint bestaat nu uit afwisselend woonhuizen, winkels, boerderijen en kleine bedrijfjes. Ten zuiden van het hoofdlint bevindt zich een begraafplaats met oprijlaan van rond de eeuwisseling. Ook bevindt zich hier de stationsbuurt. Een gedeelte van deze buurt bestond al voordat het spoor was aangelegd. Aan het einde van de jaren '20 breidde zich echter de luxere bebouwing (burgerwoningen) uit richting spoor. Het station staat er nu niet meer.
Na de Tweede Wereldoorlog vond tussen beide linten verdichting van de bebouwing plaats. Daarnaast breidde het dorp zich in noordelijke richting uit.

HELLUM

In 1850 bestond de bebouwing van Hellum uit voornamelijk wat verspreid liggende boerderijen aan het hoofdlint. Er vormde zich al wel een concentratie van bebouwing bij de kerk. Naar Siddeburen toe ligt de nadruk meer op woonhuizen dan op boerderijen. Naar buiten toe wordt de bebouwing ruimer van opzet en staan er relatief meer boerderijen. In dit dorp staan, in verhouding tot de rest van het lint, de wat luxere boerderijen. Een belangrijk element in het lint is de zuivelfabriek uit 1896. Een deel ervan staat er nu nog.
Ten noorden van het lint bevindt zich een rijtje kleine arbeidershuisjes die in de periode 1850-1900 zijn gebouwd.
Ten zuiden van het lint bevindt zich nog zo'n streekje woningen uit de jaren 30.
Na 1940 heeft de bebouwing aan het lint zich uitgebreid. Nog steeds vindt er een concentratie plaats rond de kerk en begraafplaats.

SCHILDWOLDE

De bebouwing bestond in 1850 in hoofdzaak uit woonhuizen en winkels en was voornamelijk geconcentreerd rond de kerk. De huizen in Schildwolde staan nogal dicht op de weg.
In de periode 1850-1940 heeft het lint zich verder verdicht. De bebouwing bestaat nu afwisselend uit woonhuizen en boerderijen. Aan de oostzijde van Schildwolde heeft de luxere bebouwing van Hellum zich voortgezet. Ook in deze periode heeft de bebouwing aan de weg naar het Eemskanaal (Garrelsweer) zich verdicht zodat er een T-structuur is ontstaan.
Dwars op het hoofdlint bevinden zich enkele straten, o.a. met eenvoudige woonhuizen, wisselend in ouderdom, kleine landarbeidershuisjes op een ruime kavel en arbeidershuisjes uit de jaren 20.
Ten zuidoosten van het lint staan landarbeidershuisjes

±1850

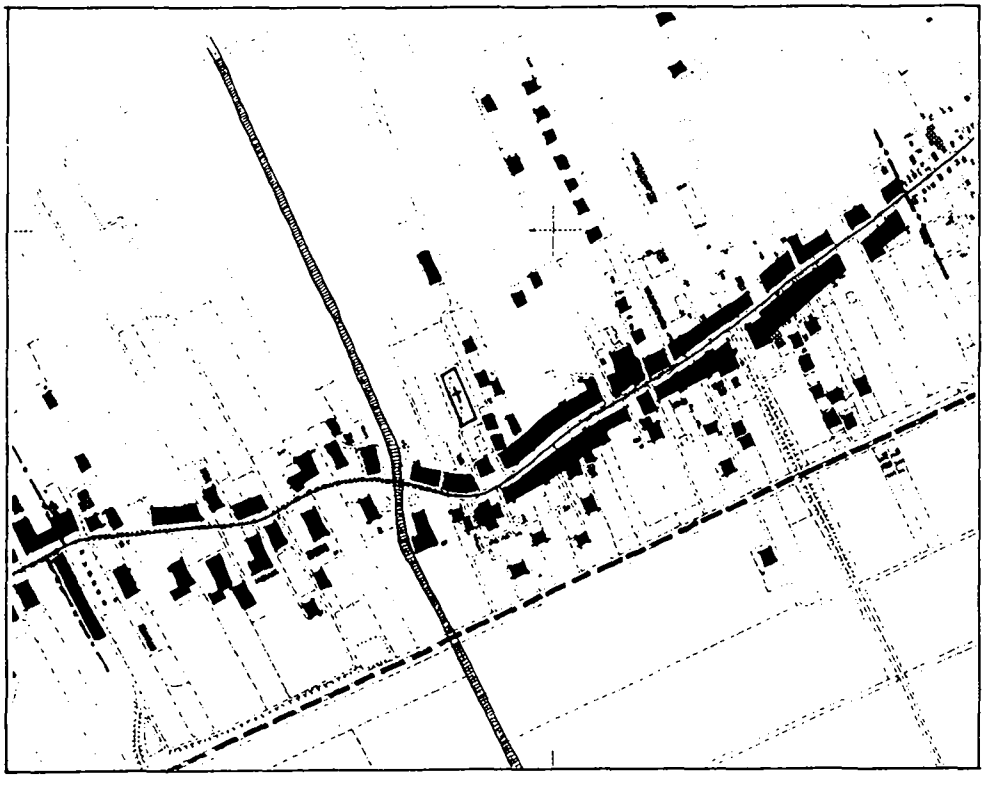

±1940

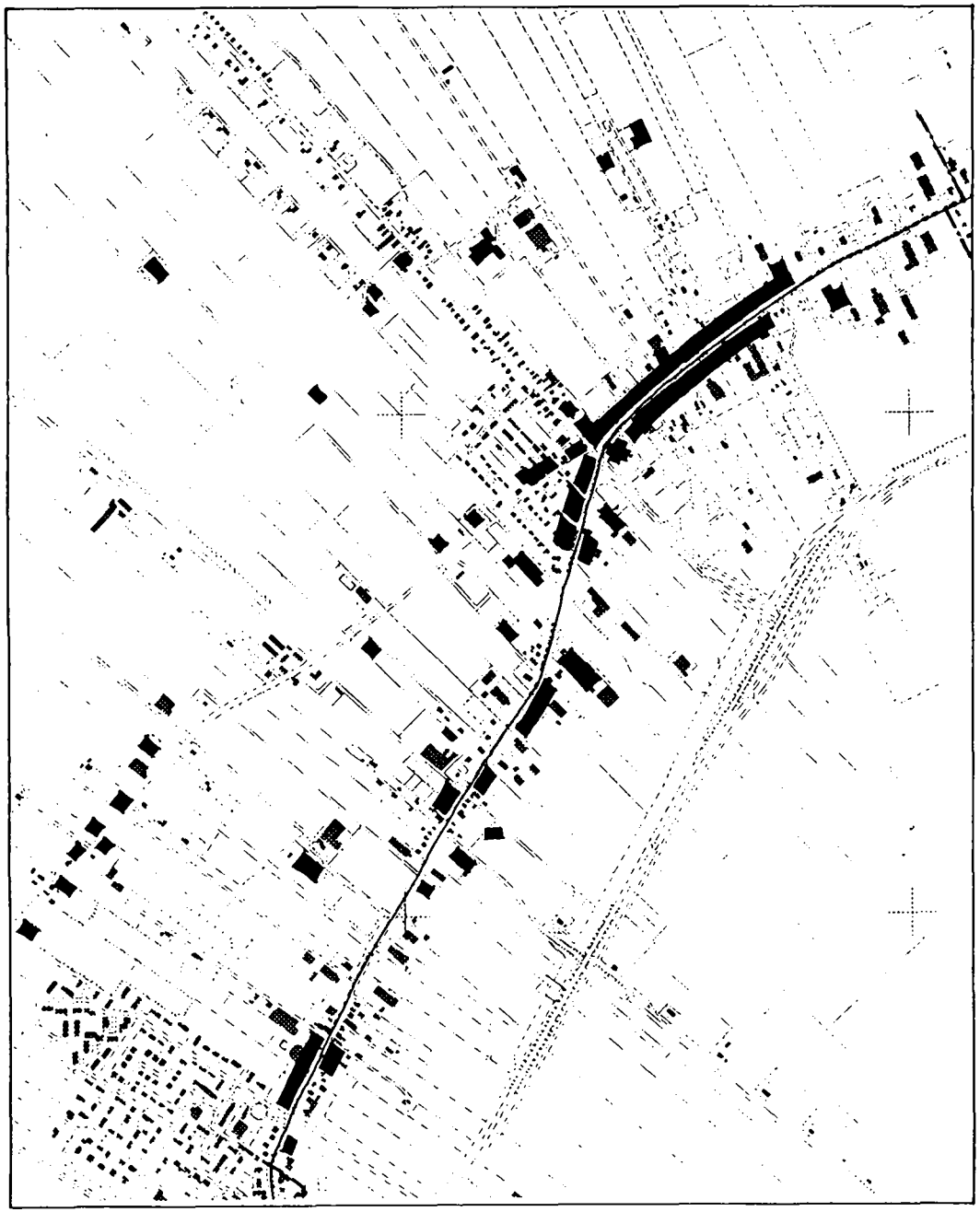

±1850

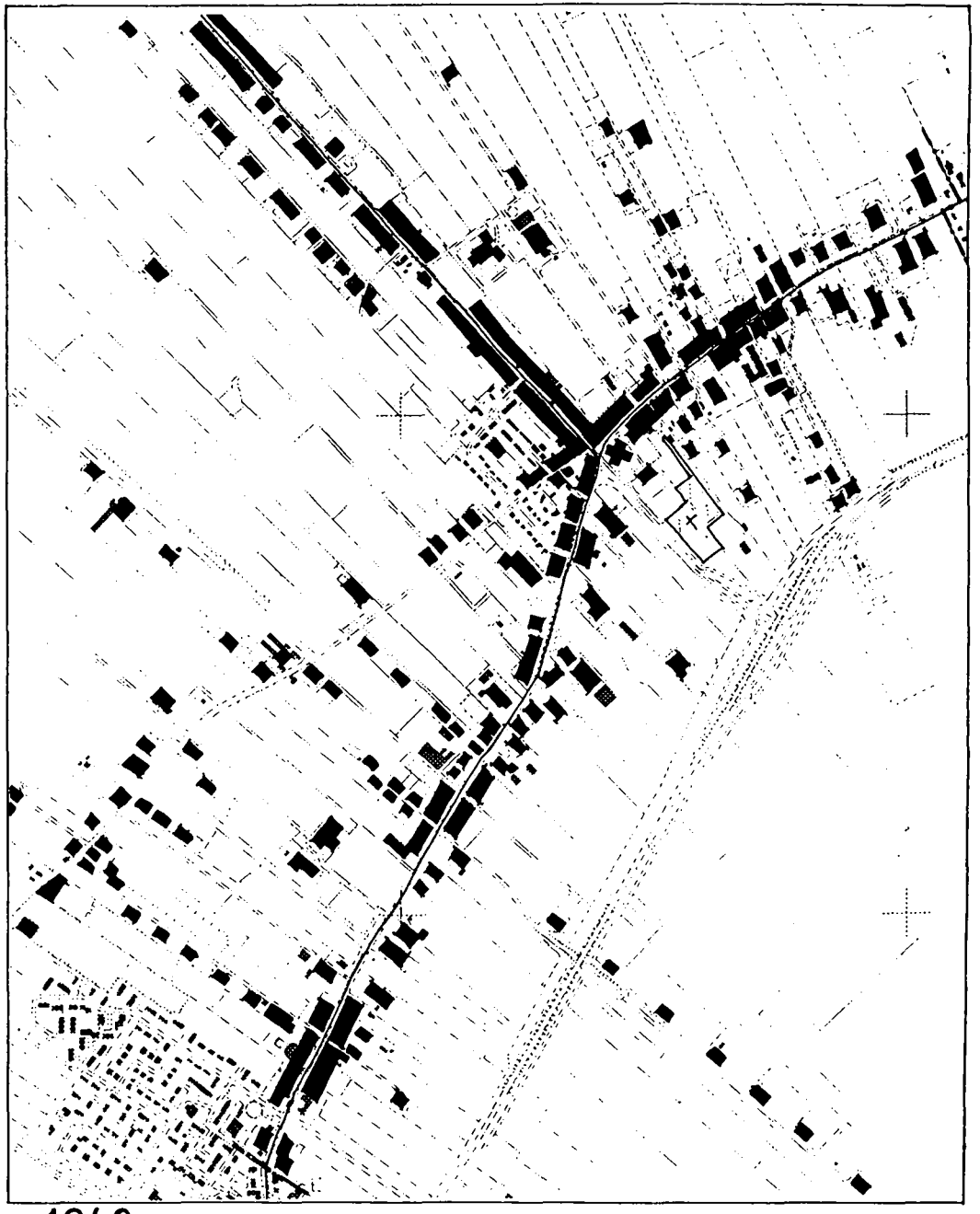

±1940

SCHILDWOLDE

0 600M

uit de jaren 30 op een ruime kavel.
Bijzonder voor Schildwolde, en voor de provincie Groningen, is een boerderij met vijf kappen, ten noorden van het lint.
Vanuit de kern van het dorp, bij de kerk, splitst zich een weg af naar het zuidwesten. Aan deze weg staan boerderijen, afgewisseld door arbeidershuisjes.
Na 1940 vond langs de belangrijkste wegen verdichting van de bebouwing plaats.

SLOCHTEREN

Slochteren bestond in 1850 uit een bebouwingslint met twee centra. Het ene centrum was gesitueerd rond de Fraeylemaborg, het haventje aan het Slochterdiep en het café. Het tweede centrum, waarschijnlijk het oudste, lag rond de kerk.
De bebouwing aan het lint staat dicht op elkaar en bestaat uit woonhuizen, boerderijen en winkels.
In de periode 1850-1940 wordt het Slochterdiep, door aanleg van het spoor, afgebogen en wordt er een haventje aangelegd met havengebouwtje en ophaalbrug.
In deze periode wordt aan de zuidoostkant van het lint het station gebouwd. Dit doet nu dienst als politiebureau.
Iets verder naar het zuiden wordt na 1900 een begraafplaats aangelegd.
Verder worden er vanaf het hoofdlint meer wegen zijwaarts aangelegd waaraan o.a. arbeidershuisjes worden gebouwd.
Ook in deze periode is de zuivelfabriek gebouwd met een bijbehorende directeurswoning (circa 1910).
Een ander opvallend element is de Lagere Landbouwschool met meesterswoning (nu Groene Kruisgebouw) uit de jaren 20.
Na de Tweede Wereldoorlog verdichtte de bebouwing langs het lint zich verder. Daarnaast breidde het dorp zich ten noordoosten van het Slochterdiep uit.
Er ligt een voorstel tot aanwijzing van een deel van het dorp tot beschermd dorpsgezicht.

FROOMBOSCH

In tegenstelling tot Slochteren is het lint hier niet dicht bebouwd. In 1850 bestond Froombosch uit enkele verspreid aan het lint liggende boerderijen.
Aan een dwarsweg ligt een aantal arbeidershuisjes die nu voor een groot deel zijn verbouwd.
In de periode 1850-1940 verdicht de bebouwing zich. Aan dit gedeelte van het bebouwingslint is een overgang te zien van de wat luxere bebouwing van Slochteren naar de eenvoudigere bebouwing richting stad Groningen.
De zuidelijke uitvalsweg bestaat uit bebouwing van wisselende leeftijd. De noordelijke uitvalsweg, richting

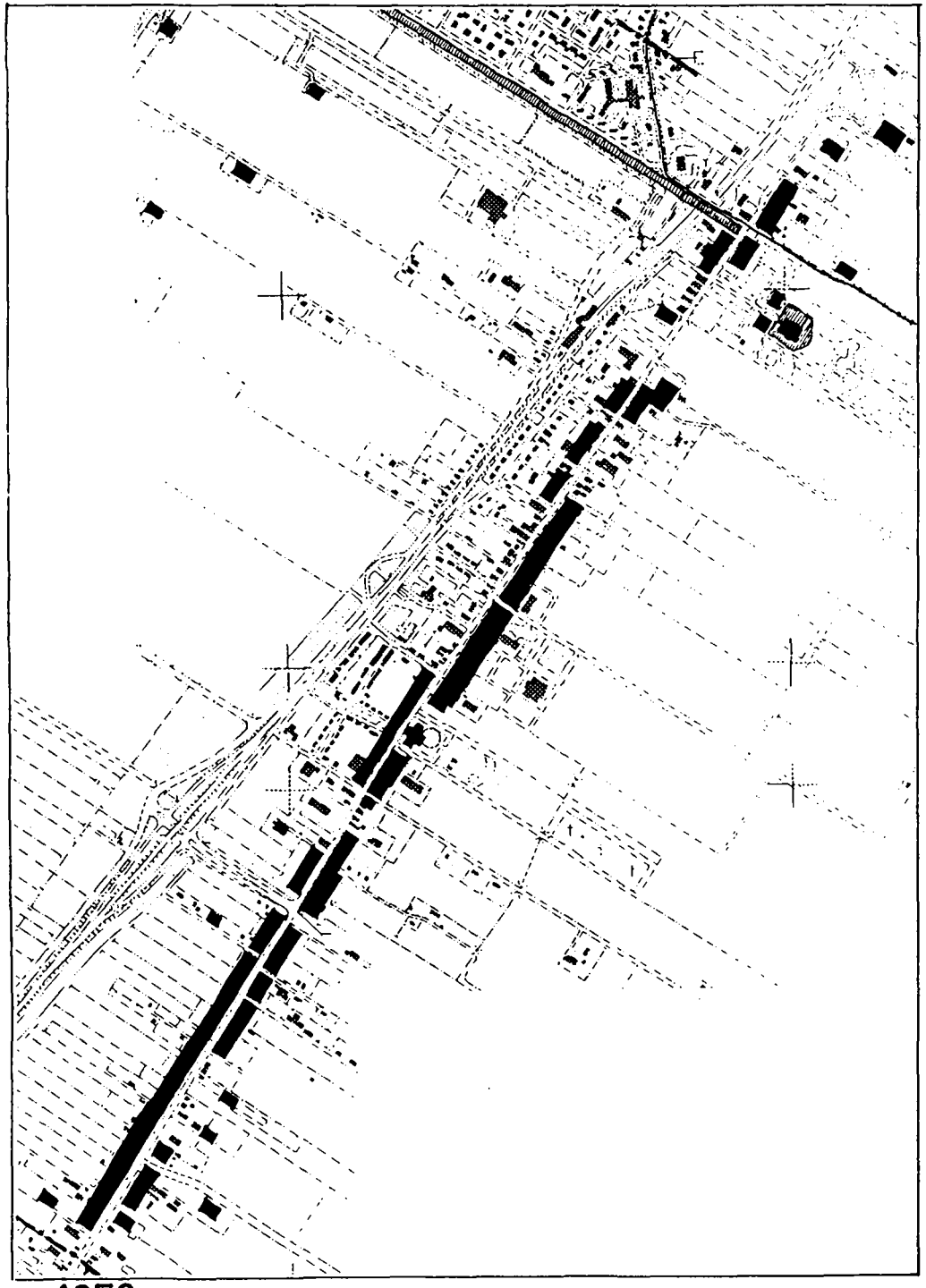

+1850

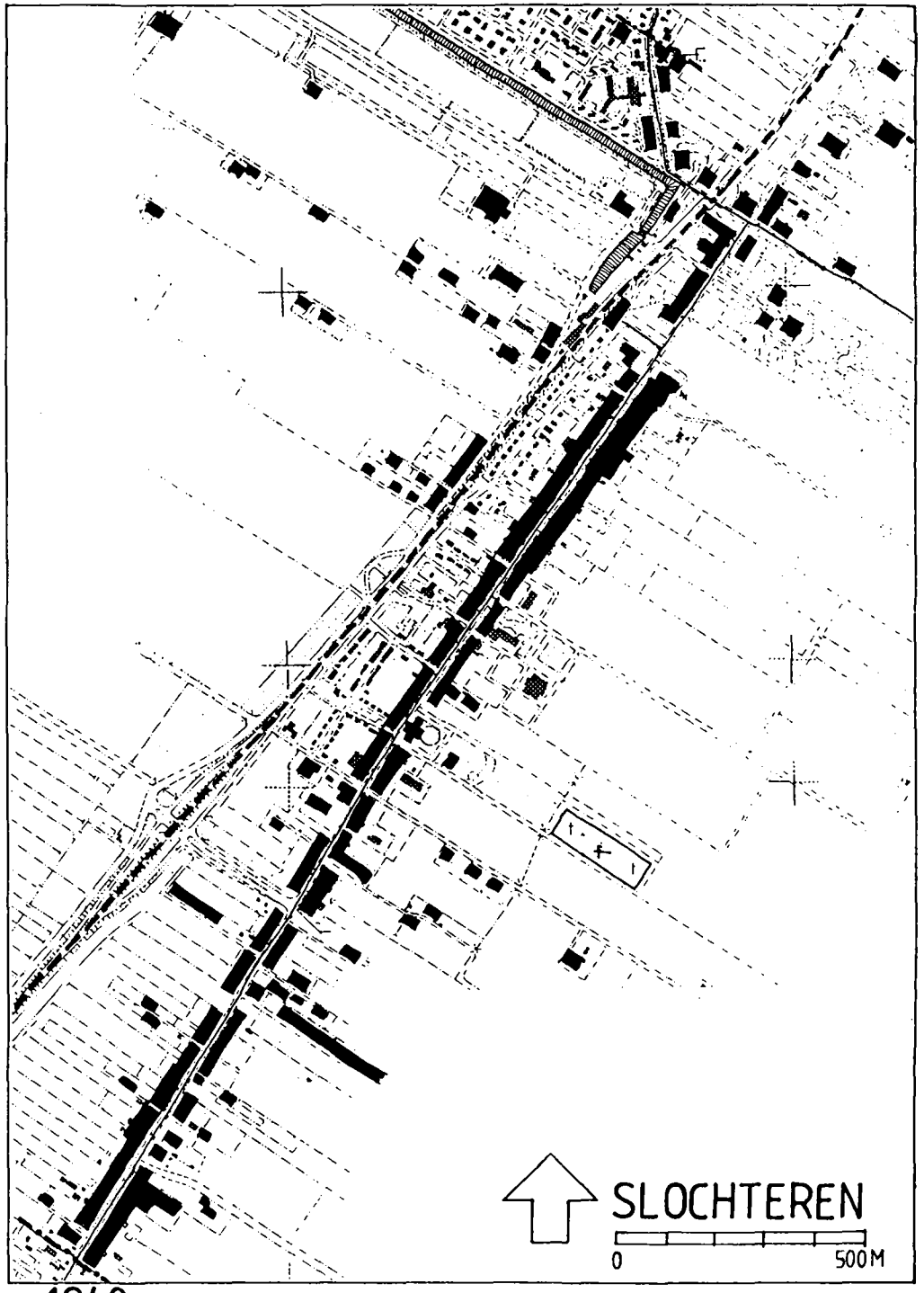

+1940

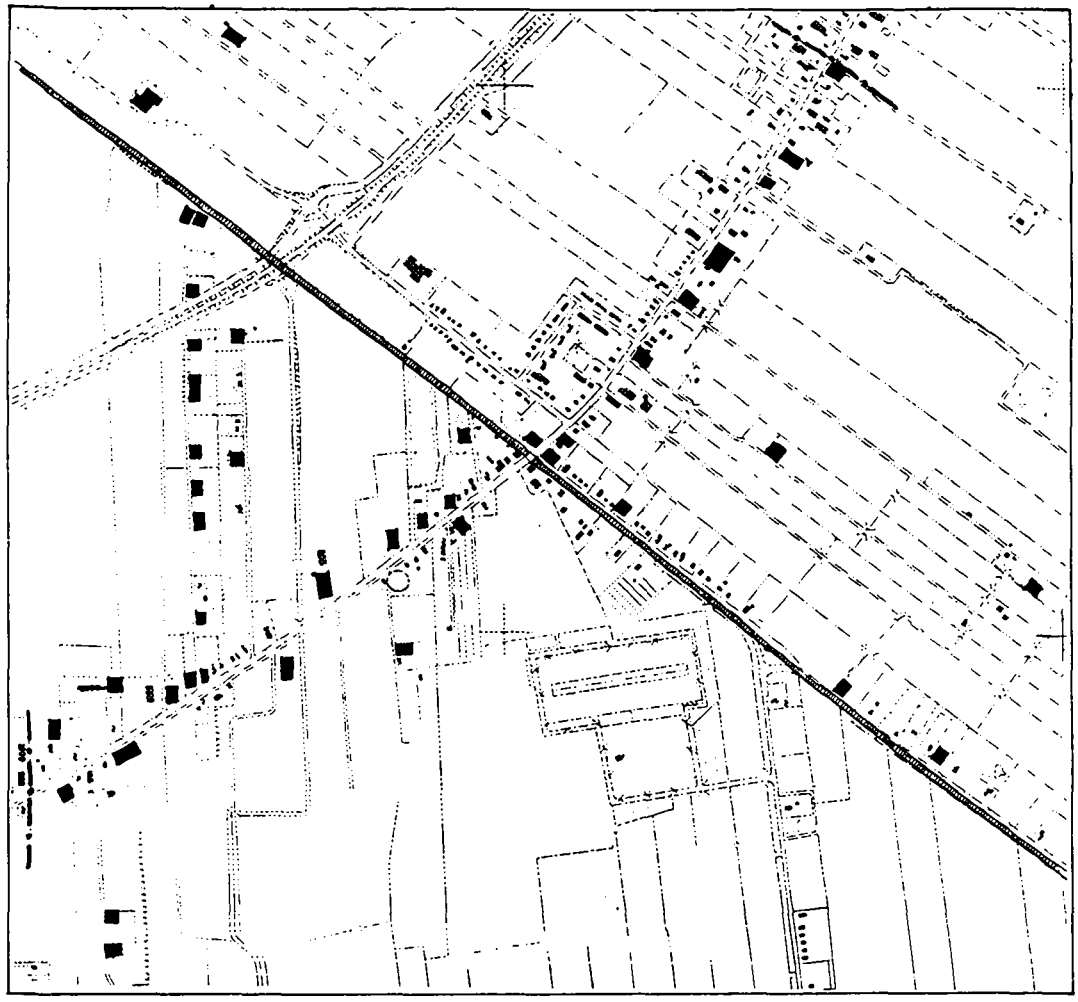

±1850

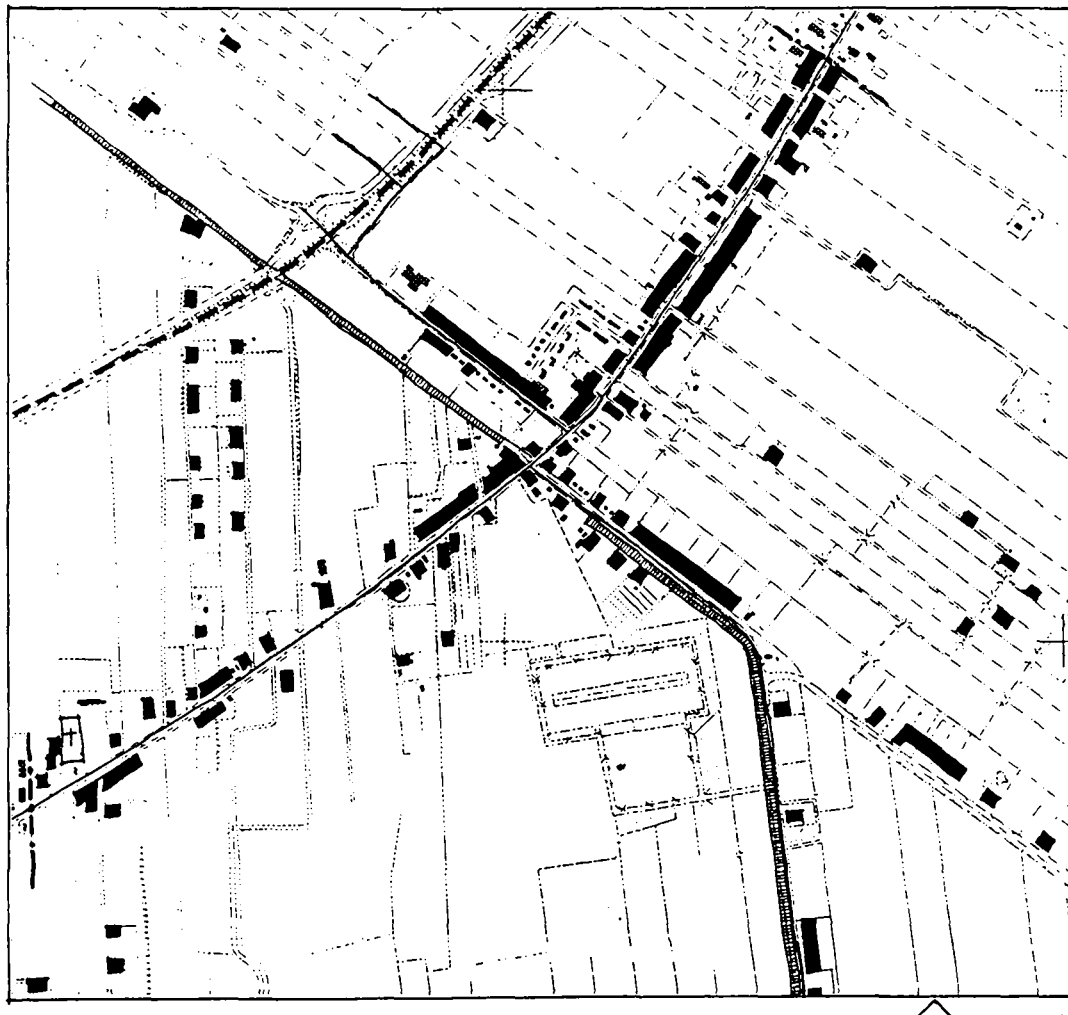

±1940

FROOMBOSCH

0 600M

voormalig station Froombosch, bestaat uit woningen uit de jaren 30.
In de periode na de Tweede Wereldoorlog vond in het lint nauwelijks nieuwe bebouwing plaats. Achter het lint, ten noordoosten van de zijweg die in noordwestelijke richting loopt, vond wel nieuwe bebouwing plaats.

KOLHAM

Kolham bestaat in 1850 uit een dicht aaneengesloten bebouwingslint met een kern in het oostelijk gedeelte rond de kerk en de school.
In de periode 1900-1940 worden aan de weg naar Foxham (de Rengerslaan) arbeidershuisjes gebouwd (eind-dertiger en veertiger jaren). Ten westen van de Rengerslaan ligt de Vrouwenlaan waaraan in de jaren 20 woningwetwoningen worden gebouwd. Na de Vrouwenlaan houdt de bebouwing op. De bebouwing aan de Hoofdweg verdicht zich verder. Deze is wisselend van samenstelling en is voor een deel al vernieuwd.
Aan een noordelijke uitvalsweg wordt een station gebouwd.
Aan het zuidelijk deel van de Knijpslaan, een zuidelijke uitvalsweg aan de oostkant van Kolham, worden arbeiderswoningen gebouwd. De meeste stammen uit de jaren 30 en werden waarschijnlijk gebouwd t.b.v. de industrie in Hoogezand-Sappemeer. Het zijn eenvoudige burgerwoningen, arbeiderswoningen en vrijstaande woningen.
Aan de Knijpslaan bevindt zich ook een Joodse begraafplaats van rond de eeuwwisseling.
Na 1945 breidt het dorp zich op twee plaatsen uit: tussen het station en de hoofdweg en langs het noordelijk deel van de Knijpslaan.

SCHARMER

Scharmer was in 1850 nog weinig ontwikkeld. Het bestond uit een enkele boerderij en wat woningen. Er was nog geen sprake van enige kernvorming.
Rond 1900 is er al meer bebouwing, wisselend van samenstelling.
In deze periode komt ook de bebouwing aan de Borgweg tot ontwikkeling. Alleen het noordelijk gedeelte van deze weg, die hier de grens vormt met de gemeente Hoogezand-Sappemeer, behoort tot de gemeente Slochteren.
In de periode na de Tweede Wereldoorlog vindt er nauwelijks nieuwe bebouwing plaats.

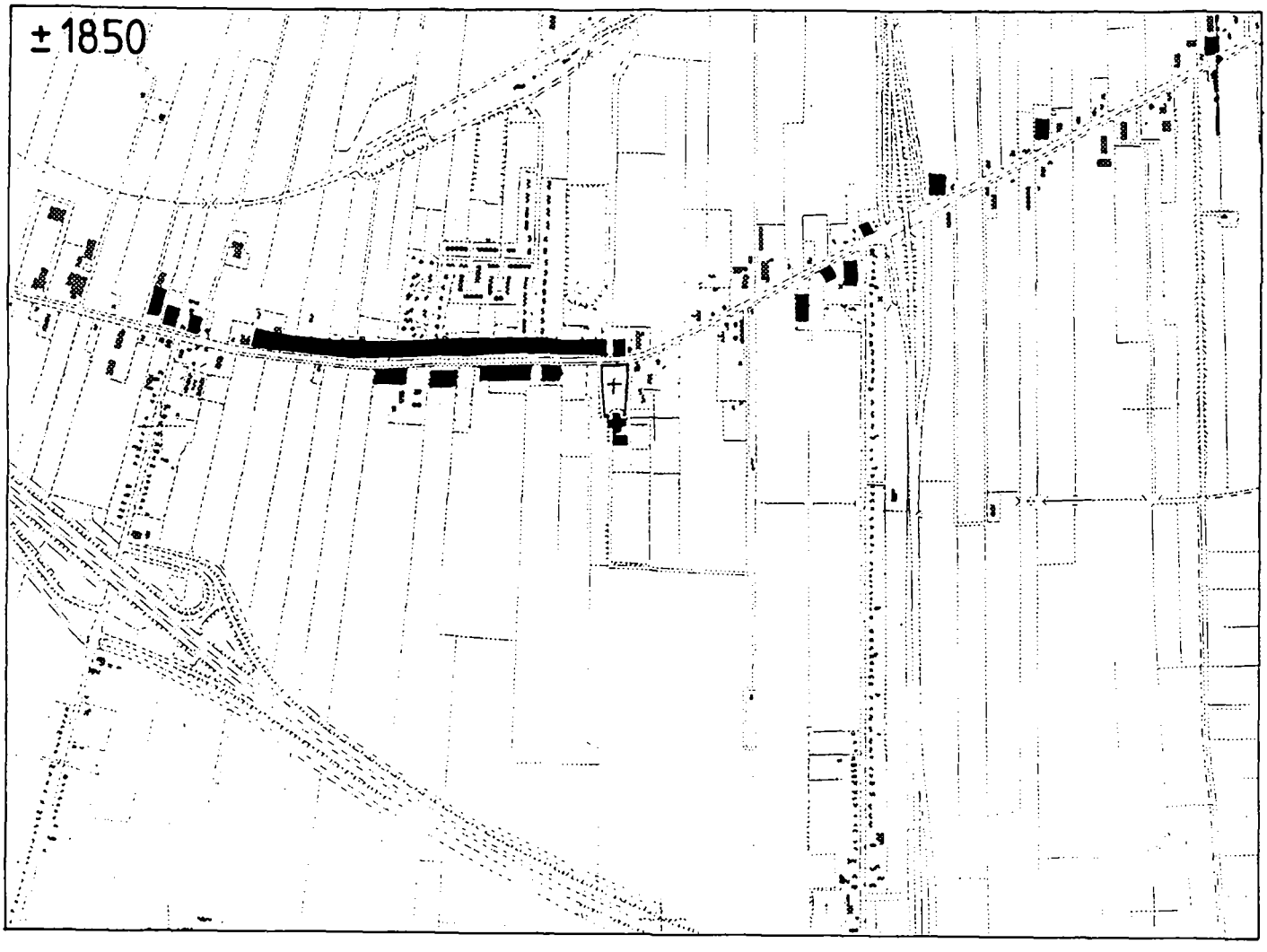
±1850

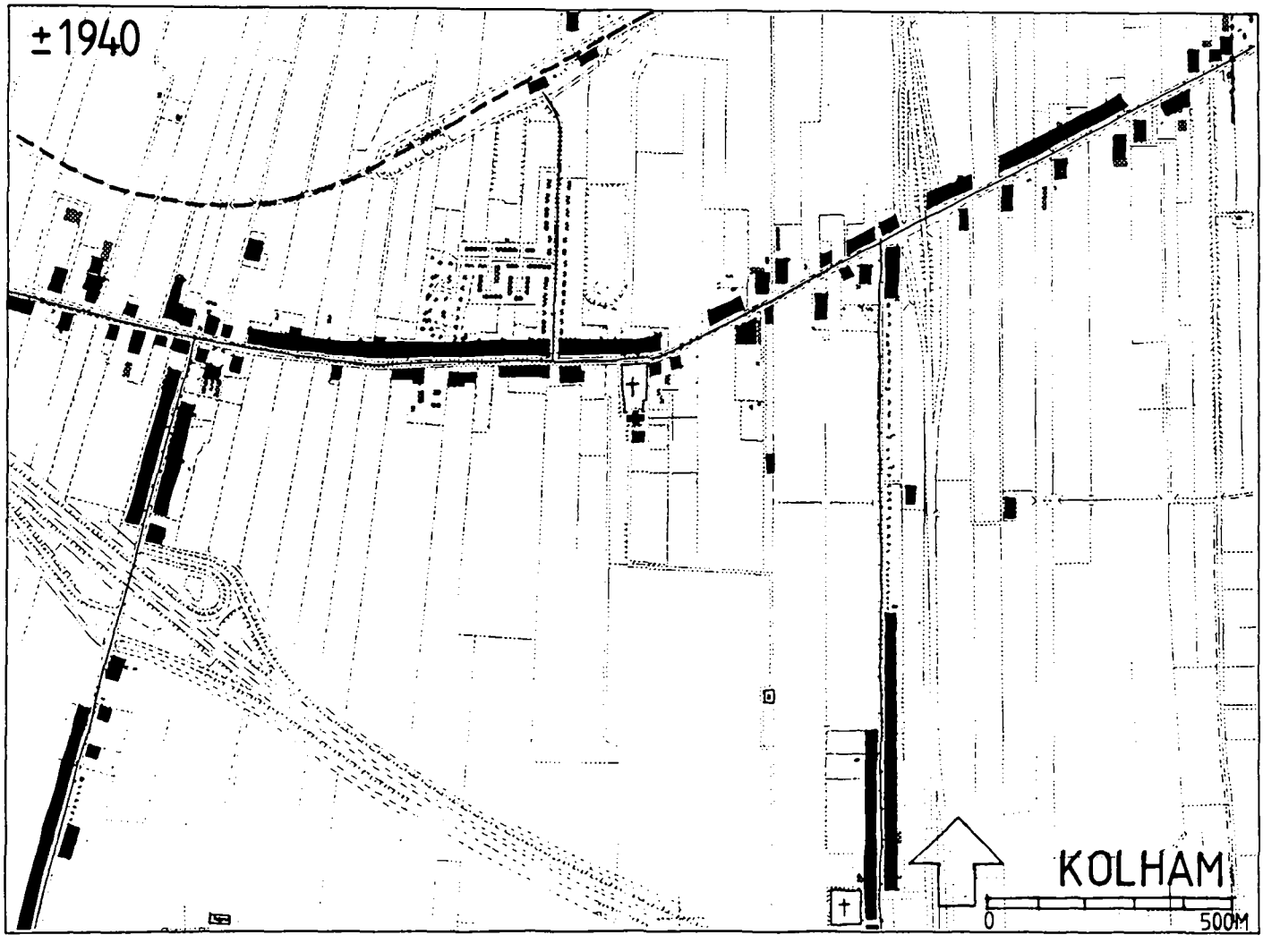
±1940
KOLHAM
0
500M

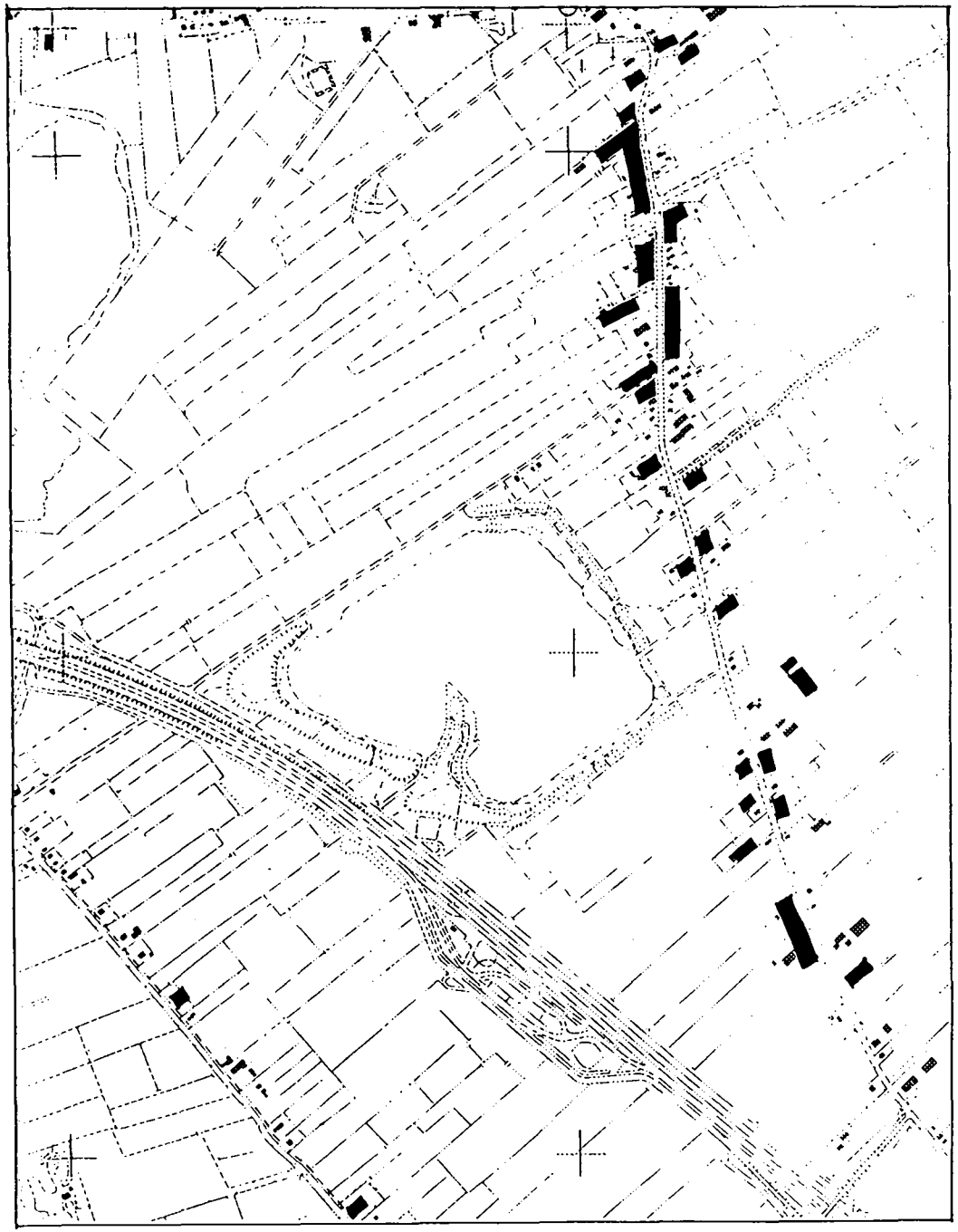

±1850

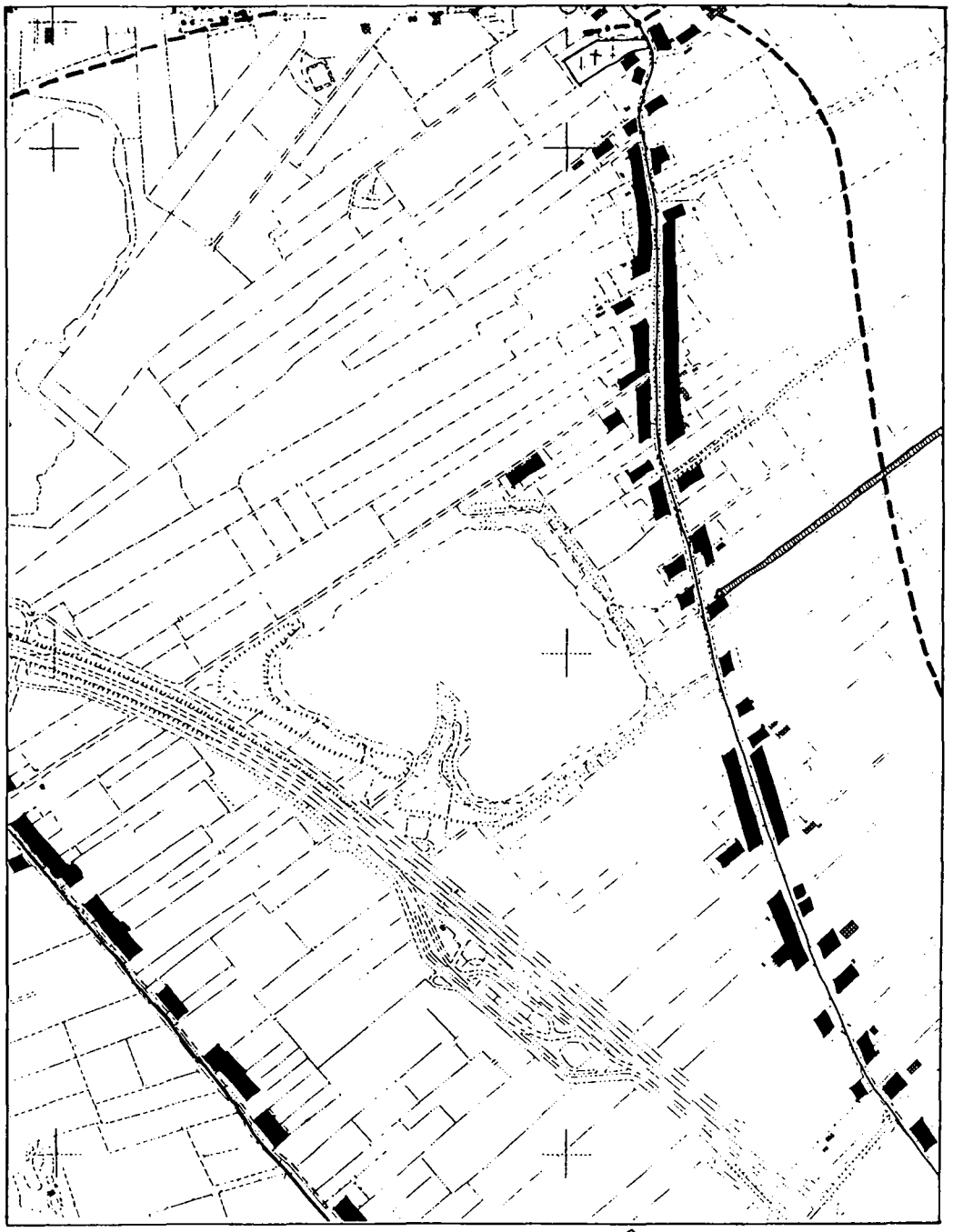

±1940

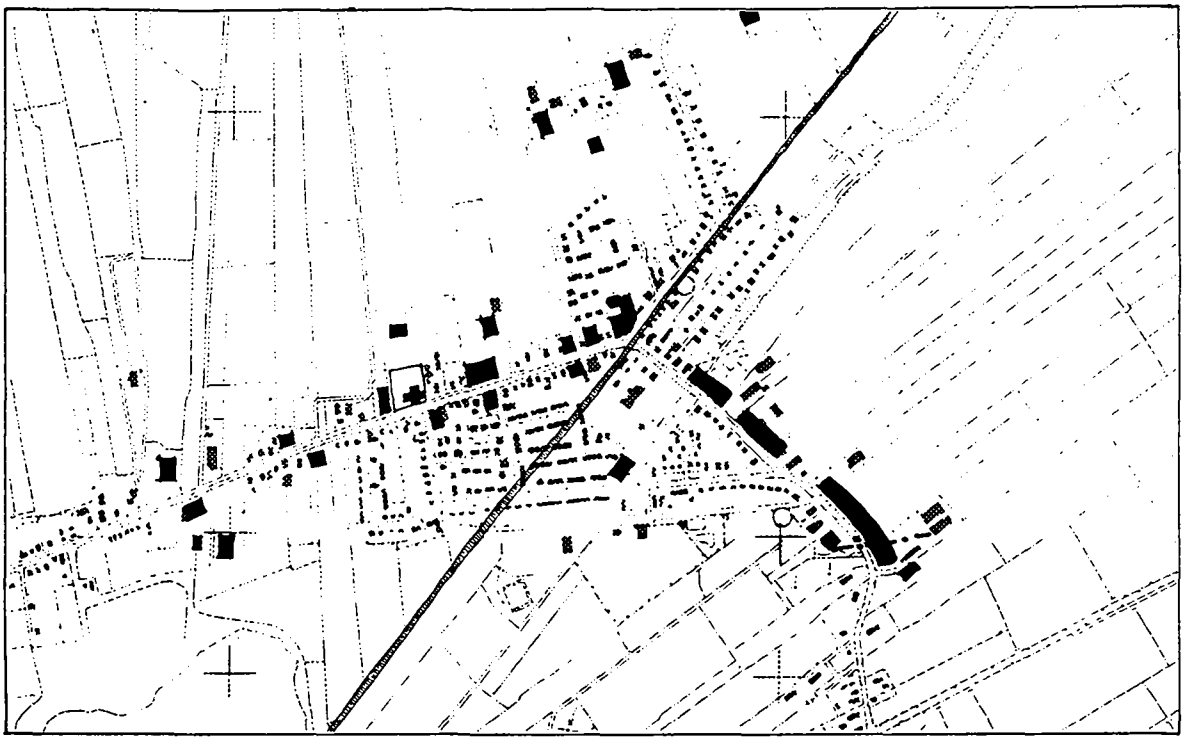

±1850

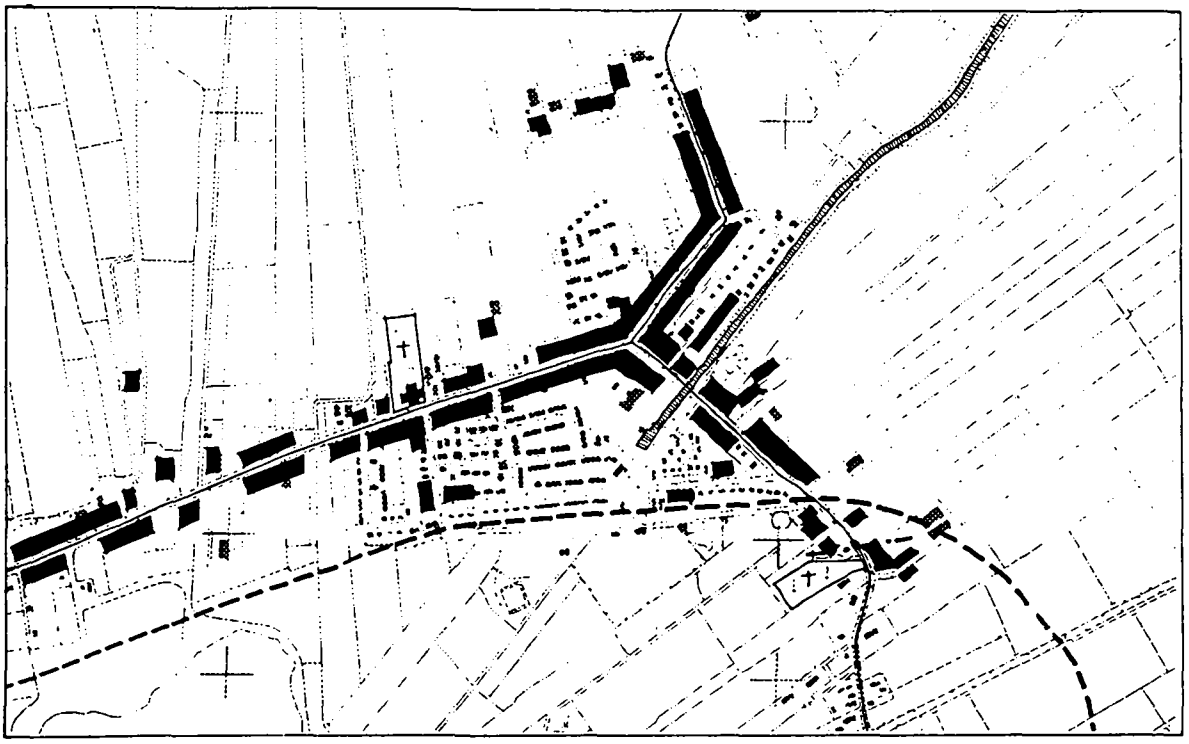

±1940

HARKSTEDE

0 600M

HARKSTEDE

Net als Scharmer was ook Harkstede in 1850 nog weinig ontwikkeld. Het bestond uit verspreid liggende boerderijen en wat woonhuizen.
Dit dorp vertoont minder luxe dan in het oosten van het bebouwingslint. De landbouw was hier minder welvarend. Deze lus van het bebouwingslint is ook later ontgonnen, waarschijnlijk door de slechtere bodem.
Na 1900 kwam dit dorp toch tot enige ontwikkeling. Er is een school, kerk en pastorie en wat eenvoudige vrijstaande huizen bijgekomen.
Aan de oostelijke uitvalsweg richting Overschild staan eenvoudige burgerwoningen uit de jaren 30 en woningwetwoningen uit het eind van de jaren 30.
Aan de westzijde van het lint staan woningwetwoningen uit de jaren 20.
Het station, gebouwd in 1922 staat er nu nog.
Na 1945 ontwikkelt het dorp zich verder. Aan weerszijden van de hoofdweg worden enkele straten aangelegd en bebouwd.

Overige dorpen

OVERSCHILD

Overschild is een kruisdorp gelegen ten noorden van het Schildmeer. De beide wegen die elkaar kruisen (Grauwe Dijk/Groeveweg en de Pauwenweg) zijn waarschijnlijk veendijken die opgeworpen zijn om de gronden tegen het veen-oppervlakte water te beschermen.
Het is een jong dorp. In 1850 was er alleen sprake van enige bewoning langs de Grauwe Dijk en enige verspreide bebouwing tussen de Dijk en het Schildmeer. De naam 'Overschild' kwam nog niet voor op de kaart.
In de periode tot 1940 breidt Overschild zich sterk uit. In 1866-1876 is het Eemskanaal aangelegd waardoor er een betere afwatering ontstond van dit laaggelegen gebied. Nu kon ook de landbouw zich hier beter ontwikkelen. De wegen werden verhard en er kwam nu een rechtstreekse verbinding met Garrelsweer (ten noorden van het Eemskanaal). De groei van het dorp komt onder meer tot uiting in de bouw van een Gereformeerde en een Nederlands Hervormde kerk (1879 respectievelijk 1880), die er beide nog staan.
In de periode na de eeuwwisseling, tot 1940, worden eenvoudige huizen gebouwd aan het al bestaande kruis. De woningwetwoningen uit de jaren 20 aan de Grauwe Dijk vallen op door een houten topgevel. Deze topgevels zijn later (rond 1980) aangebracht. Vanuit het kruis naar buiten toe wordt de bebouwing steeds jonger.
Na 1942 wordt het Eemskanaal verbreed en worden een aantal bruggen weg gehaald. Zo ook de brug die de verbinding naar Garrelsweer mogelijk maakte. Na de

Tweede Wereldoorlog ontwikkelt het dorp zich (dan ook) nauwelijks verder.

STEENDAM

Steendam is een dorp gelegen ten oosten van het Schildmeer, aan de doorgaande weg van Slochteren naar Appingedam, die al voor 1850 is verhard. De bebouwing bestaat rond 1850 uit enkele verspreid liggende woonhuizen en boerderijen langs deze weg. Ook aan de weg naar Tjuchem liggen enkele boerderijen en woonhuizen.
In de tweede helft van de negentiende eeuw wordt ten zuiden van de weg naar Tjuchem het Afwateringskanaal van Duurswold gegraven. De twee genoemde landwegen blijven echter de assen waarlangs de bebouwing zich verder ontwikkelt. Zo wordt in de jaren 30 de bebouwing aan de weg naar Appingedam uitgebreid met woonhuizen en een café-restaurant aan het Schildmeer.
Na 1945 breidt de bebouwing zich nog enigszins uit, hoofdzakelijk tussen het Afwateringskanaal en de weg naar Tjuchem. Ten zuiden van het Afwateringskanaal, op de oever van het Schildmeer, worden recreatieve voorzieningen ontwikkeld.

TJUCHEM

Het dorp Tjuchem ligt in het noordoosten van de gemeente aan het Afwateringskanaal van Duurswold, dat richting Delfzijl loopt.
De hoofdstructuur van het dorp wordt nu bepaald door de weg van Steendam over Tjuchem naar Meedhuizen.
De bebouwing van Tjuchem was in 1850 zeer beperkt, o.a. twee boerderijen en enkele huisjes. Er was in feite geen sprake van een dorp.
In de periode tot 1940 wordt het Afwateringskanaal van Duurswold gegraven (1877) en wordt de weg van Steendam doorgetrokken. Langs deze weg worden in het begin van deze eeuw woonhuizen gebouwd en een kleine kerk uit 1928 met pastorie. Nadat de weg het water heeft gepasseerd staan aan de zuidkant van de weg boerderijen, woningen en een school, waarvan de oude (1878-1979) in 1979/1980 is vervangen door een nieuwe even ten zuiden ervan.
Dwars op de Hoofdweg (Koopmanslaan) staat een rijtje woningwetwoningen van rond 1940 en arbeidershuisjes uit de jaren twintig.
Na de Tweede Wereldoorlog vindt nog enige bebouwing plaats tussen de weg naar Meedhuizen en het Afwateringskanaal.

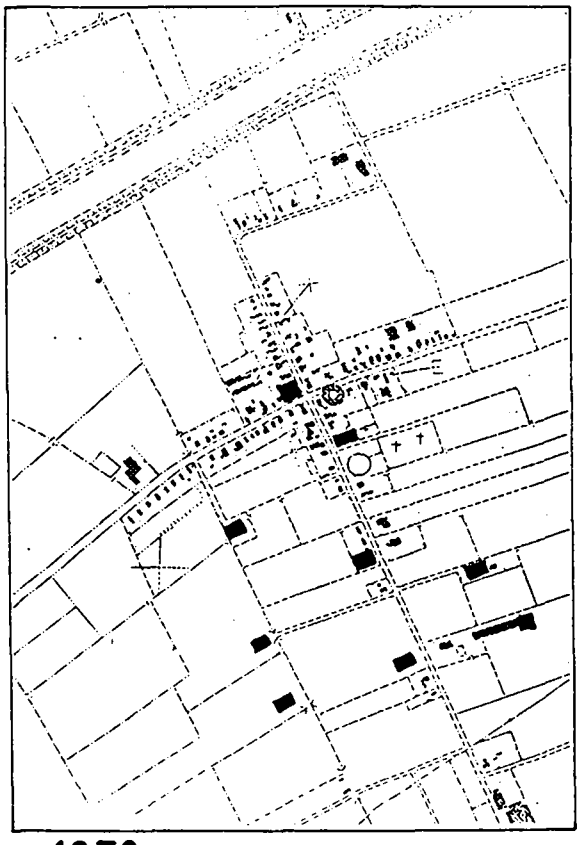

± 1850

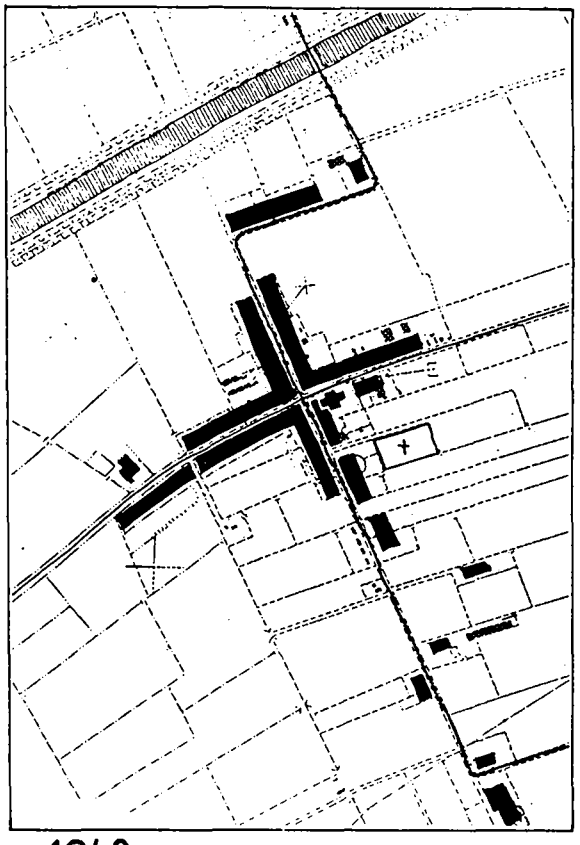

±1940

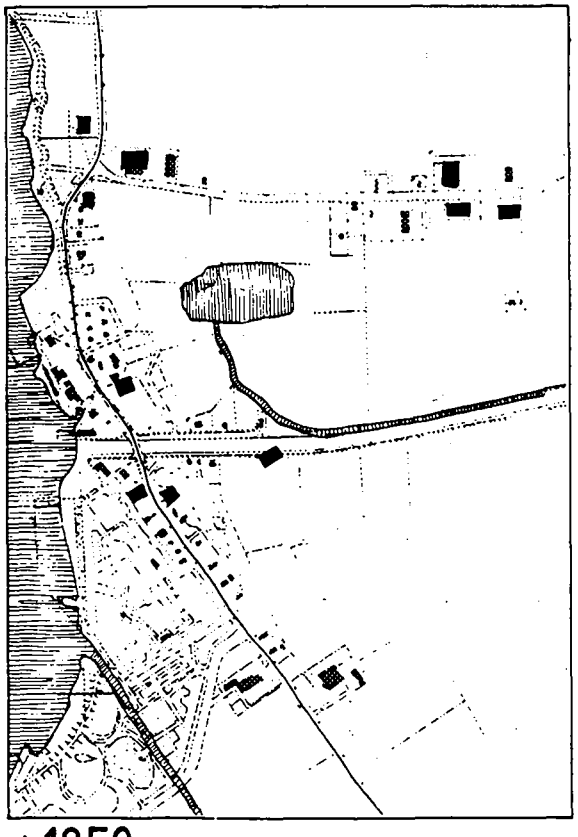

±1850

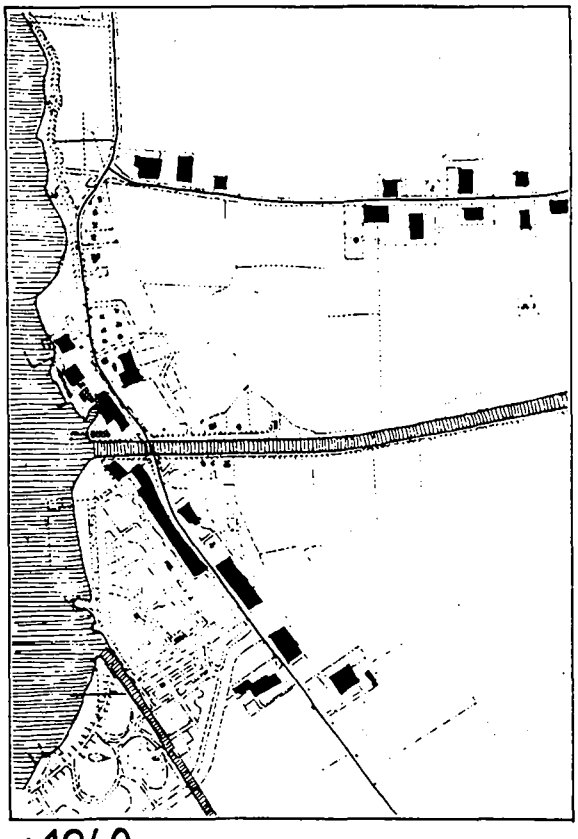

±1940

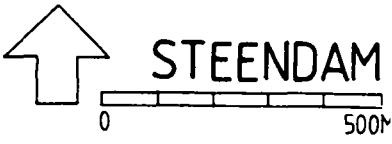

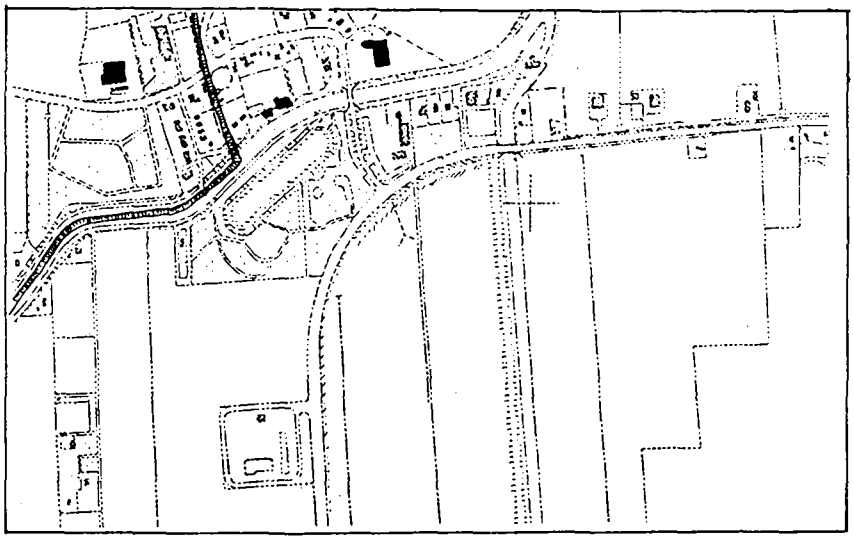

±1850

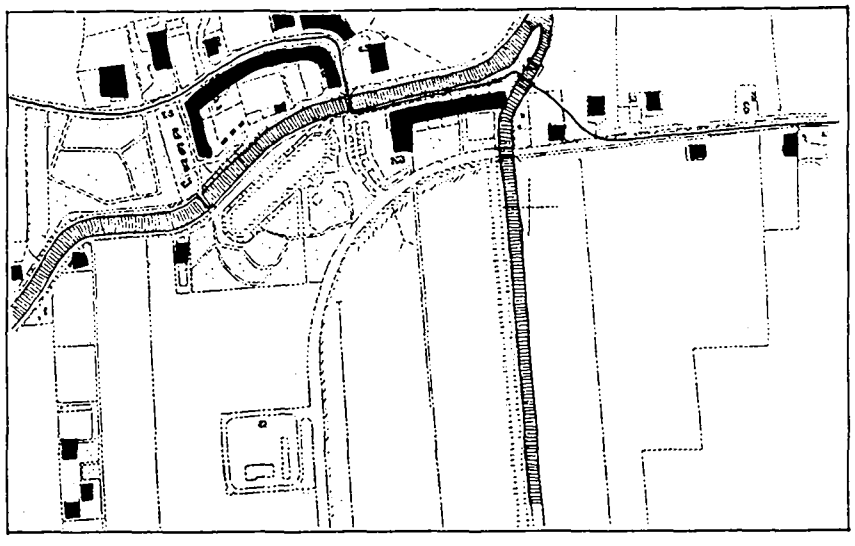

±1940

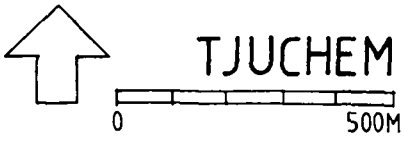

5.3 Verspreide bebouwing

Behalve de dorpen en gehuchten die in de voorgaande paragraaf beschreven zijn, is er ook sprake van verspreide bebouwing.
Lageland is een lint van boerderijen en eenvoudige woonhuizen langs de doorgaande weg van Harkstede naar Overschild.
Iets ten oosten daarvan, aan de Woltersumer Ae, bevindt zich Schaaphok. Dit gehucht ontleent zijn naam aan een schaapskooi die bij de Freylemaborg hoorde. De ligging bij een kruispunt van water- en landwegen zorgde onder andere voor de aanwezigheid van een tolhuis en een herberg. Ook werd er een kerkje gebouwd.

Ten zuiden van Schaaphok ligt het gehucht Woudbloem. Dit ontstond als gevolg van de stichting van de coöperatieve aardappelmeelfabriek "de Woudbloem", die zich in 1904 vestigde tussen de Slochter en Scharmer Ae. Op het terrein van de fabriek en langs de weg naar Scharmer werd in 1920 een aantal arbeiderswoningen gebouwd.
De fabriek floreerde en het gehucht breidde zich uit. In 1967 werd "de Woudbloem" gesloten, hetgeen er toe leidde dat het dorpje zich niet verder ontwikkelde maar in bevolkingsomvang afnam.

Andere namen die staan voor (groepjes) bebouwing zijn: Klein Harkstede, Blokum, Luddeweer, De Pauwen en Denemarken. De bebouwing bestaat hier uit verspreide boerderijen en woonhuizen, veelal bij kruispunten van wegen.

6 Inventarisatie stedebouw en bouwkunst

De inventarisatie van stedebouw en bouwkunst heeft als doel inzicht te krijgen in de stedebouwkundige ontwikkelingen die binnen de gemeente hebben plaatsgevonden en in wat er aan waardevolle structuren, complexen en objecten bewaard is gebleven.

De inventarisatie bestaat uit een stedebouwkundig veldonderzoek en een inventarisatie van de bouwkunst.

6.1 Stedebouwkundig veldonderzoek

Door middel van een stedebouwkundig veldonderzoek worden de globale bevindingen over de ontwikkelingen binnen de verschillende kernen in de gemeente geverifieerd. Wanneer er in een nederzetting in de periode 1850-1940 een noemenswaardige ruimtelijke ontwikkeling heeft plaatsgevonden wordt deze op basis van een stedebouwkundige typologie in kaart gebracht. De stedebouwkundige typologie kent een hoofdindeling naar oorspronkelijke functie en ruimtelijke opbouw. Ze onderscheidt de volgende gebieden:

1 stedelijk ingerichte gebieden
1.1 algemeen (functie: gemengd of wonen)
1.2 stedelijke villagebieden

2 niet-stedelijk ingerichte gebieden
2.1 algemeen (functie: gemengd of wonen)
2.2 tuinwijkachtige ontwikkelingen (functie: wonen)
2.3 villagebieden (functie: wonen)

3 gebieden zonder woonfunctie
3.1 industriegebieden (functie: industrie/bedrijvigheid/handel/verkeer)
3.2 groene gebieden (functie: openluchtrecreatie, begraafplaatsen etc.)

andere aanduidingen:
-lineaire ontwikkelingen (functie: gemengd of wonen)
-bestaande kern voor 1850
-gereconstrueerd gebied
-hoofdinfrastructuur

In de gemeente Slochteren is een toepassing van de stedebouwkundige typologie achterwege gelaten omdat er geen sprake is van vermeldenswaardige uitbreidingen. De verdichting in de dorpen heeft voornamelijk plaatsgevonden langs het in 1850 al bestaande stratenpatroon en/of de bebouwing heeft zich uitgebreid langs bestaande (doorgaande) wegen.

6.2 Inventarisatie van de bouwkunst

De inventarisatie van de bouwkunst heeft als doel de (meest) kenmerkende objecten en complexen voor de ruimtelijke, functionele en architectuur-historische ontwikkelingen in de periode 1850-1940 vast te leggen. Essentieel voor de inventarisatie is dat ze `breed' wordt uitgevoerd. Omdat er in de periode 1850-1940 erg veel gebouwd is heeft de Rijksdienst voor Monumentenzorg als uitgangspunt geformuleerd dat er bij de selectie van objecten/complexen sprake moet zijn van een "herkenbare mate van representativiteit voor de cultuurhistorische ontwikkelingen van de betreffende bouwperiode in de ruimste zin van het woord".

Om het wat overzichtelijker te maken is voor de inventarisatie in de provincie Groningen een onderscheid gemaakt tussen twee categorieën objecten/complexen:

1 die objecten/complexen die een sociaal, economisch of cultuur-historisch belang vertegenwoordigen. Binnen deze categorie vallen objecten/complexen als fabrieken, scholen, kerken, bruggen, boerderijen etc.

2 die objecten die een representatief beeld geven van de woonbebouwing in de verschillende gemeenten.
Daarnaast kan er bij beide categorieën sprake zijn van een extra, de architectonische kwaliteit betreffende, waardering.

Als algemene regel bij de selectie van deze twee categorieën bouwwerken geldt dat ze gaaf moeten zijn. Dat wil zeggen, er mogen aan het bouwwerk geen ingrepen hebben plaatsgevonden die het in zijn grondvorm hebben aangetast. (Gaaf betekent dus niet per se: goed onderhouden.) Er zijn natuurlijk uitzonderingen op de regel. Het gaat dan om voorbeelden van objecten/complexen die zeer schaars zijn in de provincie als geheel of in de gemeenten afzonderlijk. Bij dergelijke voorbeelden wordt het criterium gaafheid vervangen door dat van schaarsheid/zeldzaamheid.

Hierna volgen een aantal kaartjes waarop de geïnventariseerde objecten met een stip zijn aangegeven (een open stip wil zeggen: dit object heeft geen eigen inventarisatieformulier, het staat bij een ander formulier opgenomen). De in de gemeente geïnventariseerde boerderijen staan op de laatste kaart aangegeven.

De resultaten van de objectinventarisatie zijn verzameld in een aparte bijlage (Inventarisatie van de Bouwkunst), waarin zijn opgenomen een volledige uitdraai van de inventarisatieformulieren, een afbeelding van alle geïnventariseerde objecten en een lijst met adressen van de panden.

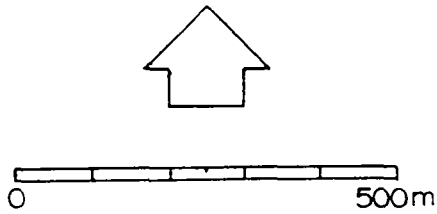

SIDDEBUREN

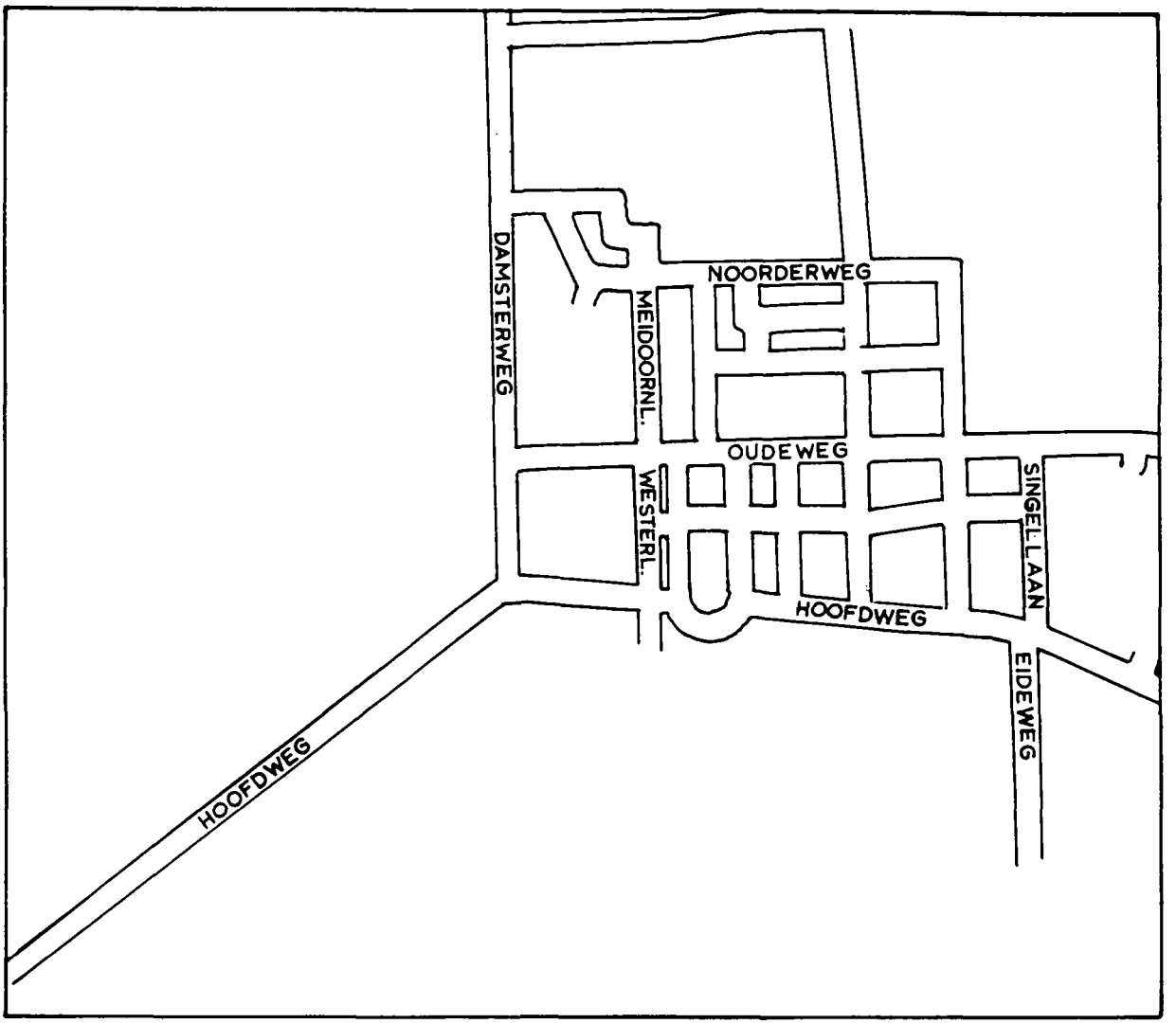
SINGEL LAAN
EIDEWEG
HOOFDWEG
NOORDERWEG
OUDEWEG
WESTERL.
MEIDOORNL.
DAMSTERWEG
HOOFDWEG

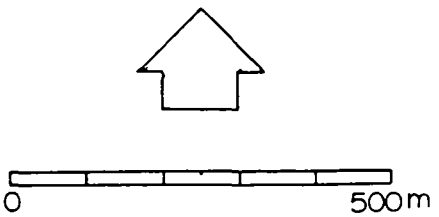
0
500m

SIDDEBUREN

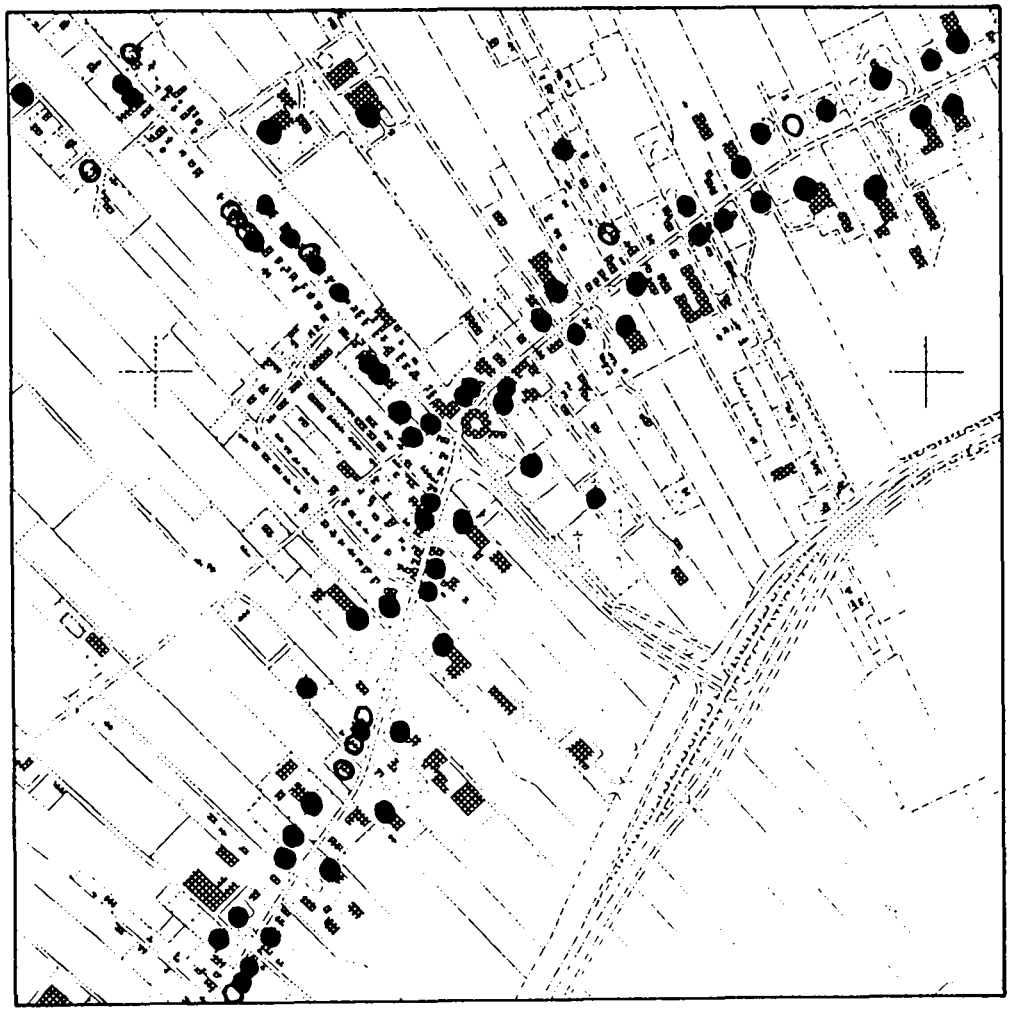

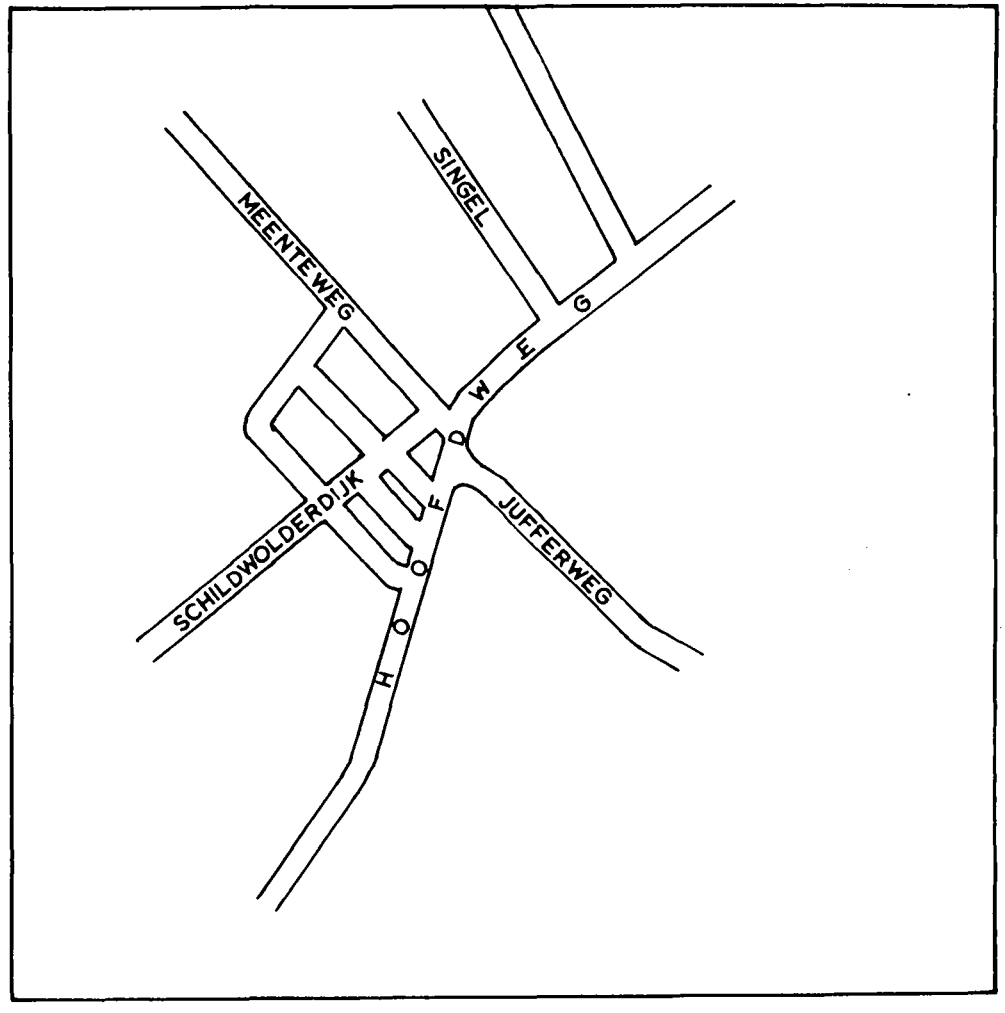

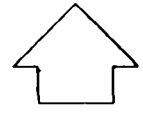

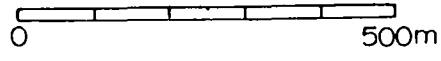

SCHILDWOLDE

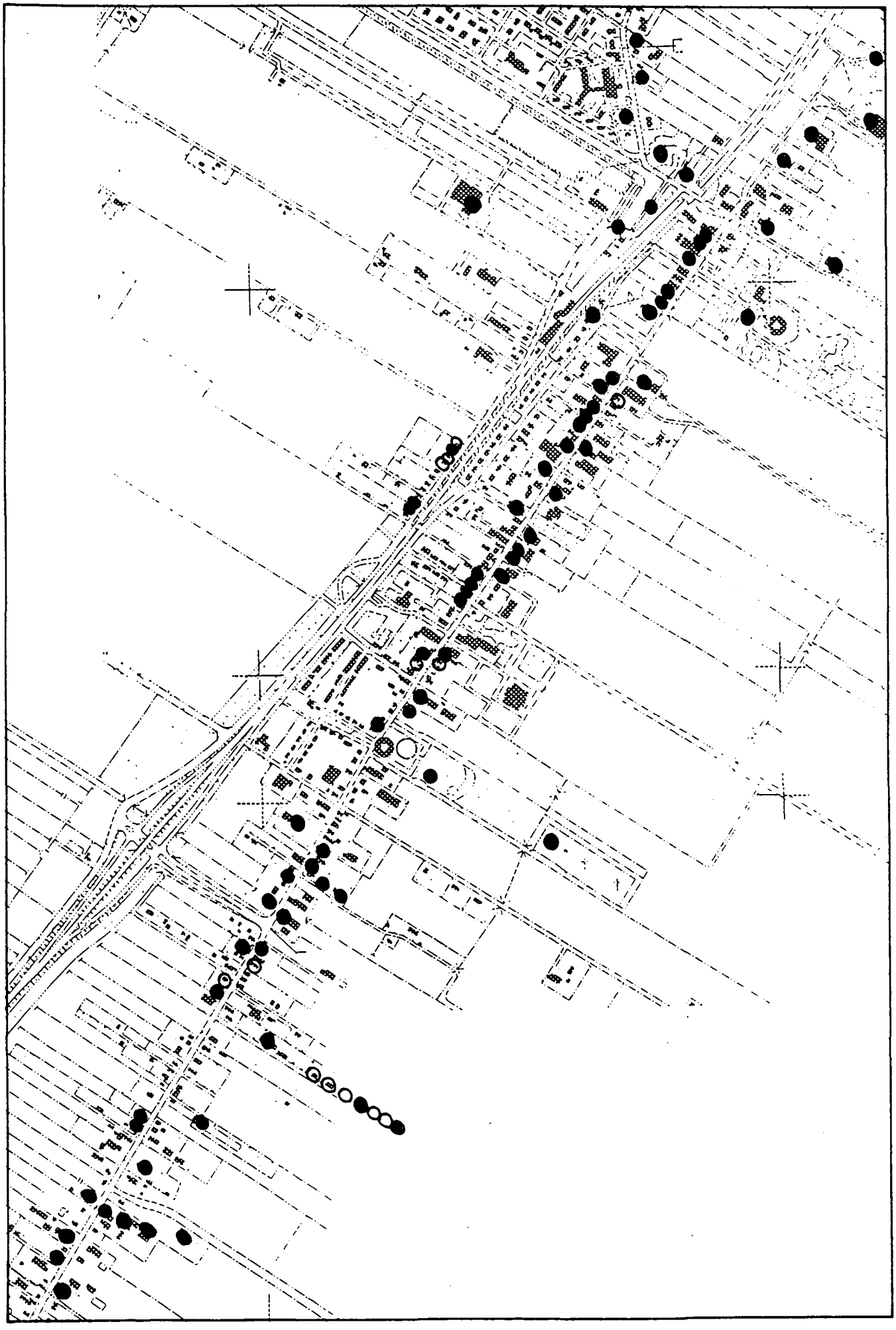

SLOCHTEREN

0 500m

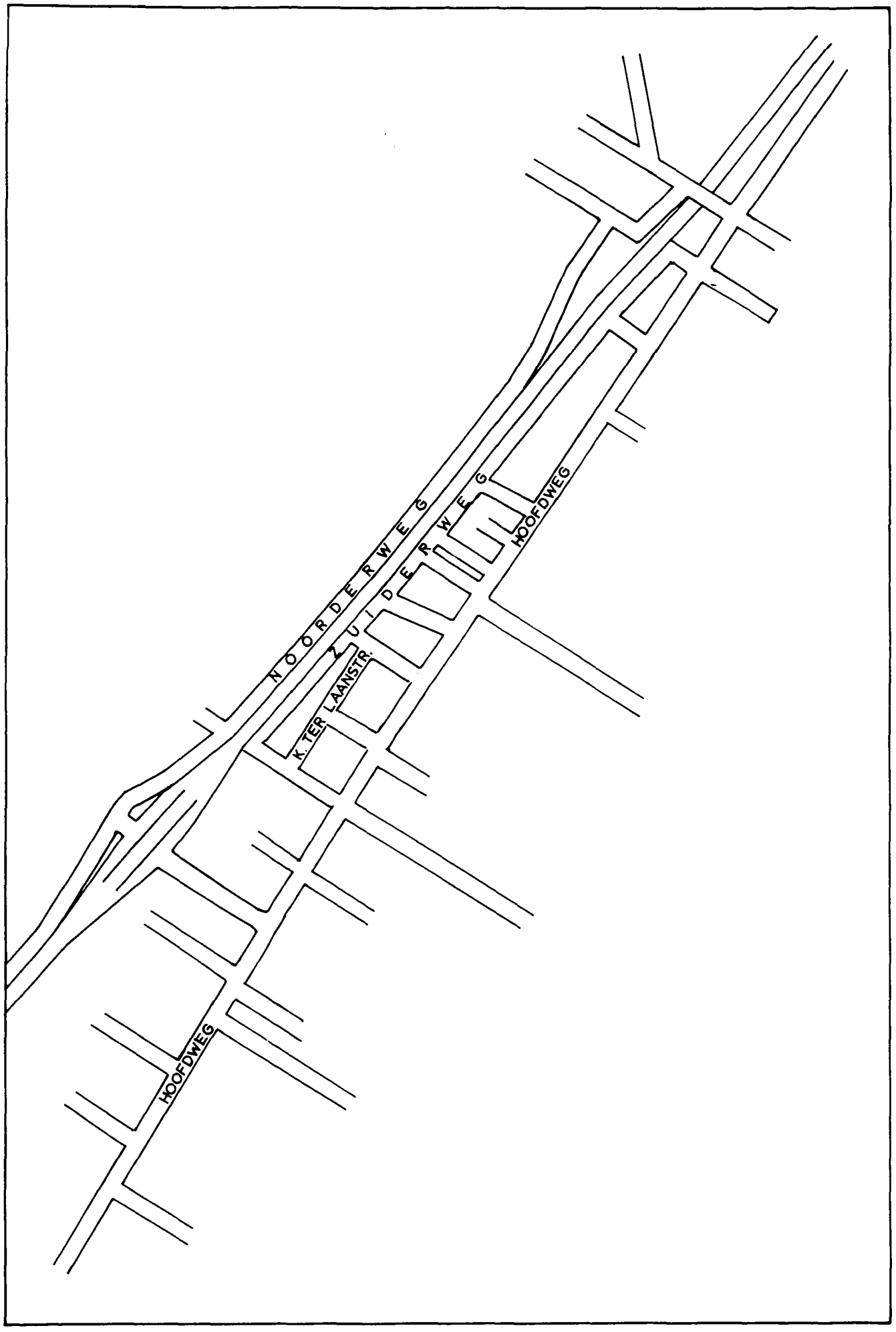
NOORDERWEG
ZUIDERWEG
HOOFDWEG
K. TER LAANSTR.
HOOFDWEG

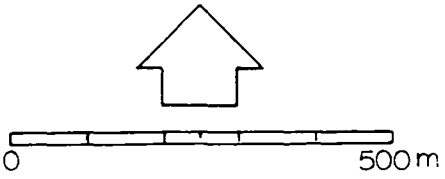
0
500 m

SLOCHTEREN

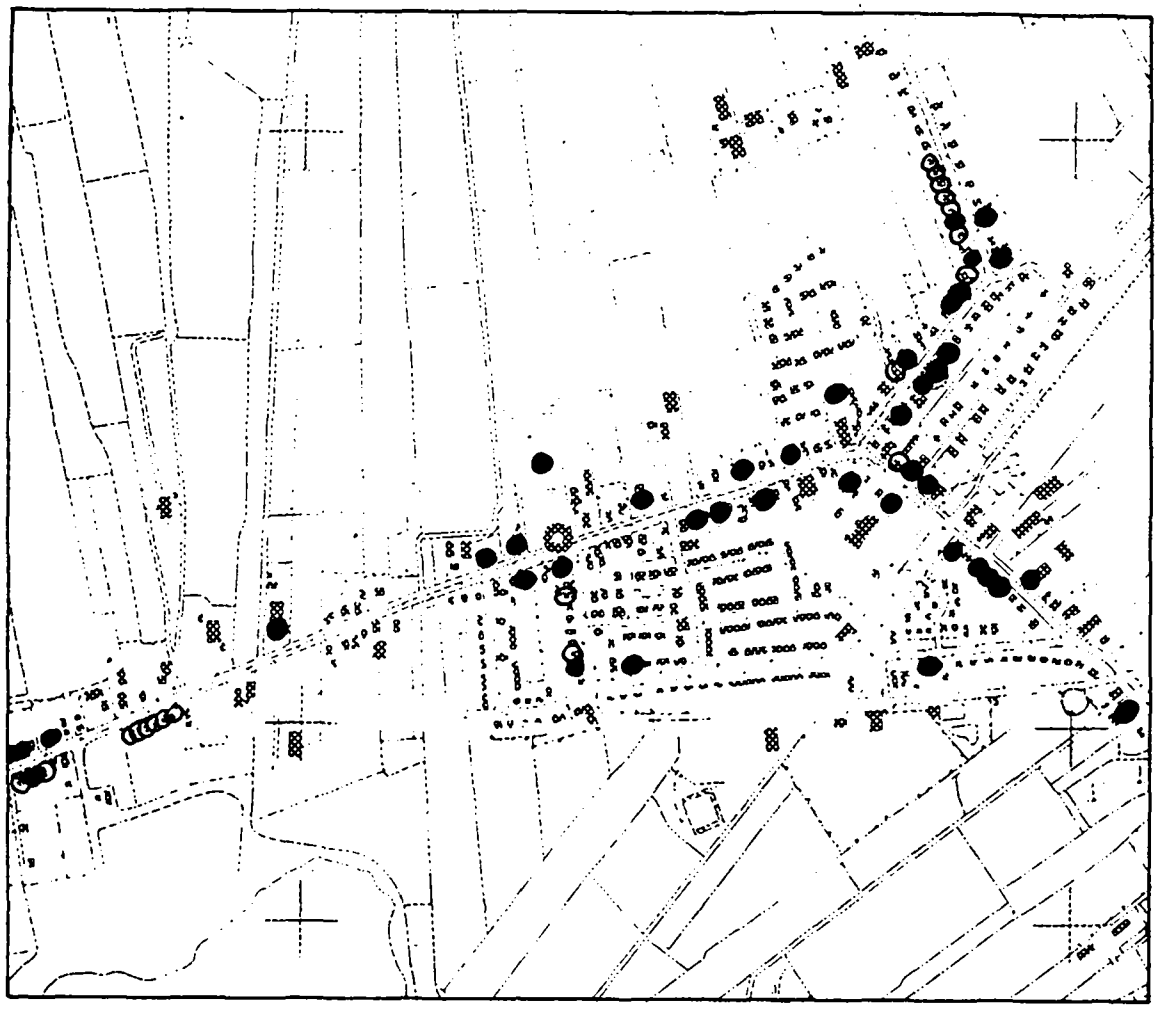

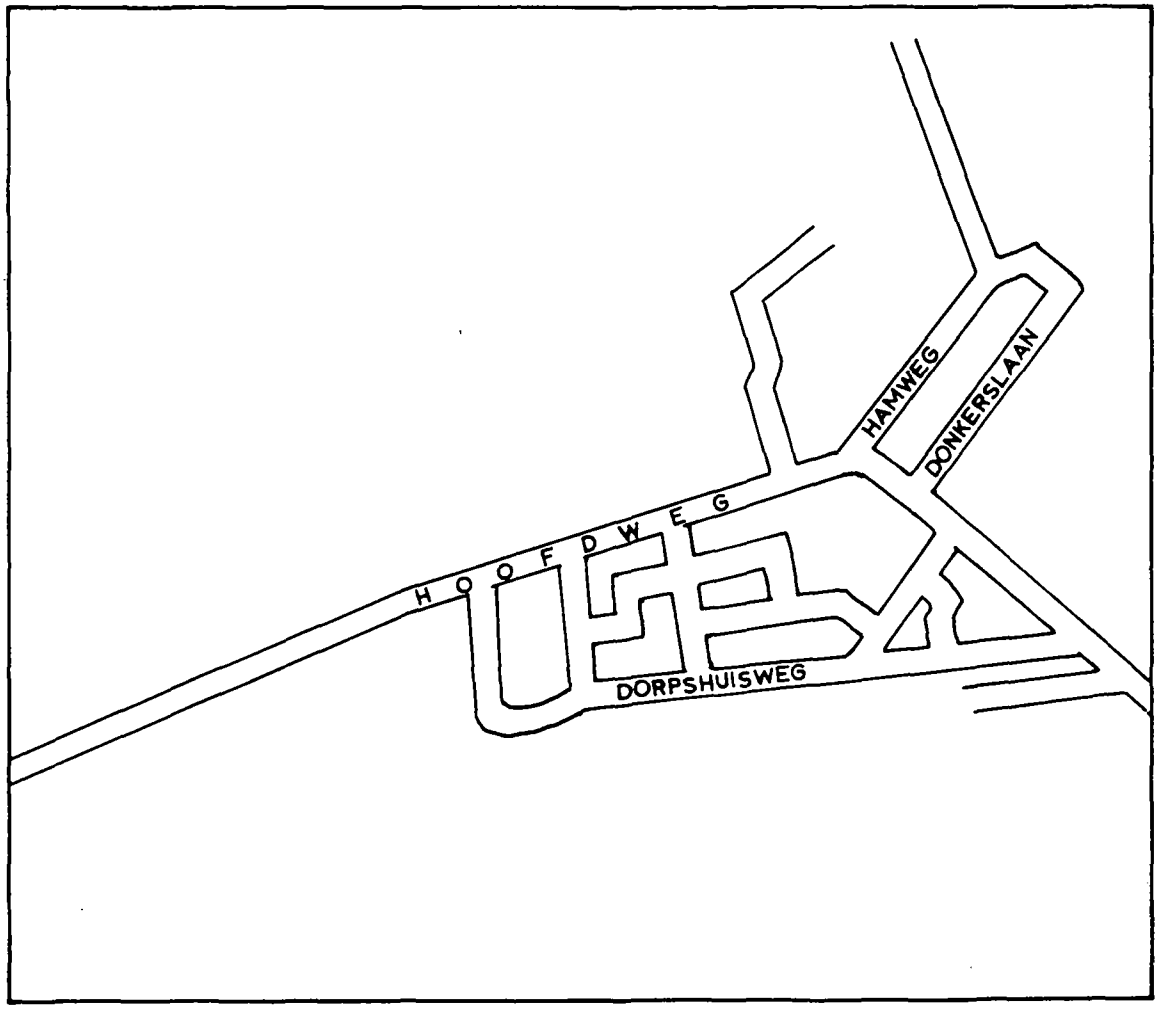

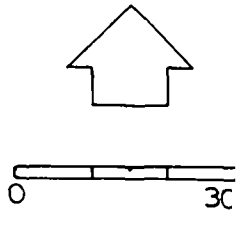

HARKSTEDE

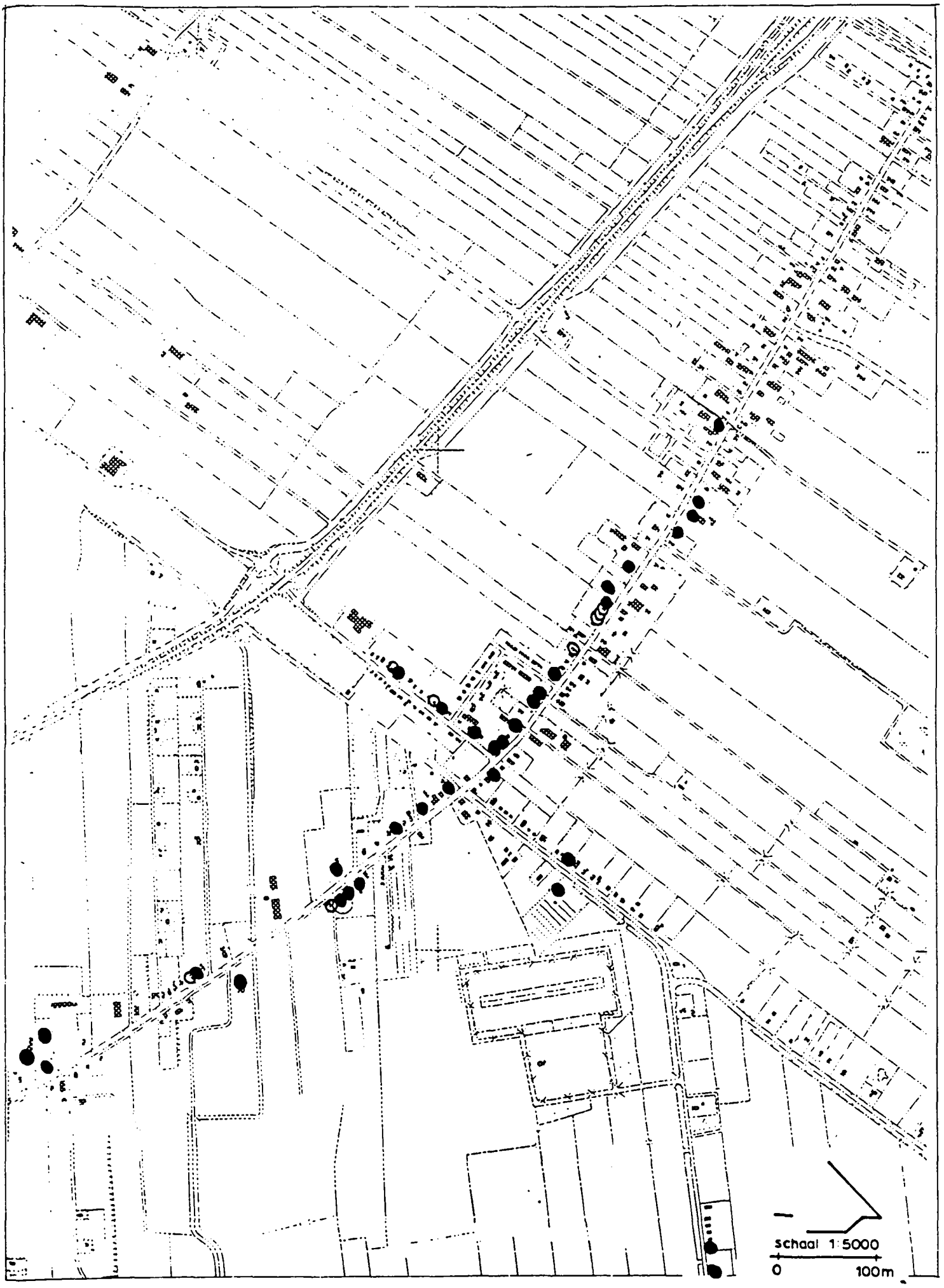

Froombosch

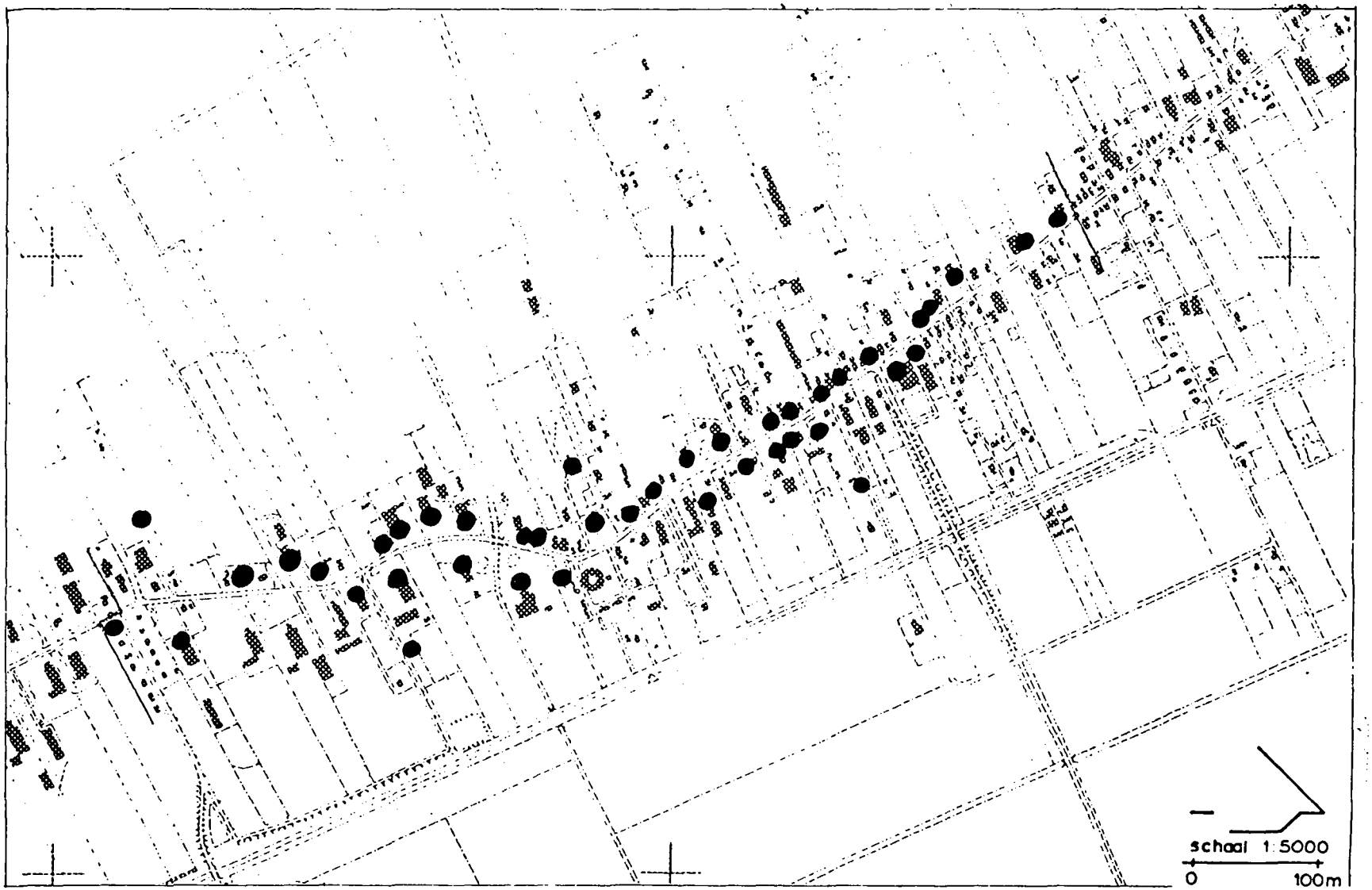

Hellum

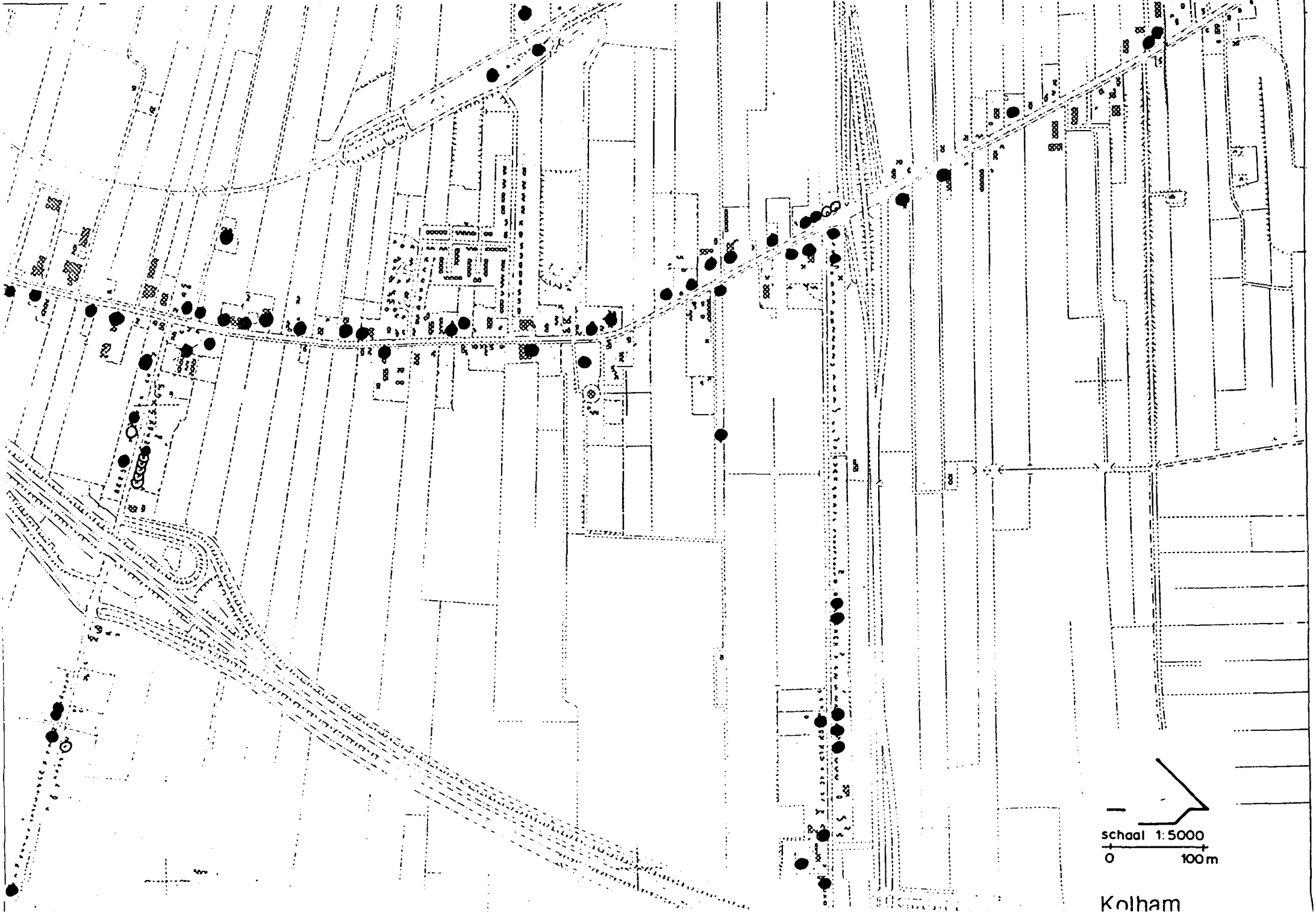
schaal 1:5000
0
100 m
Kolham

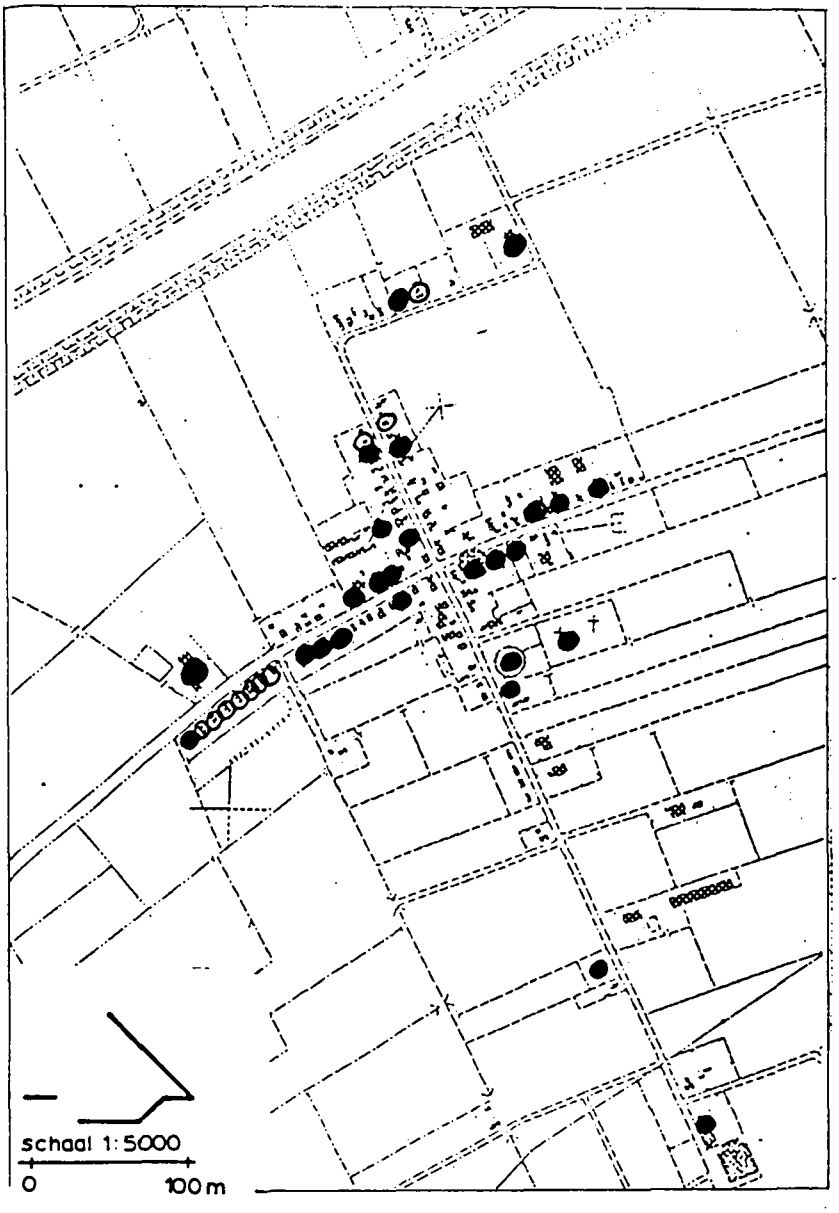

Overschild

Scharmer

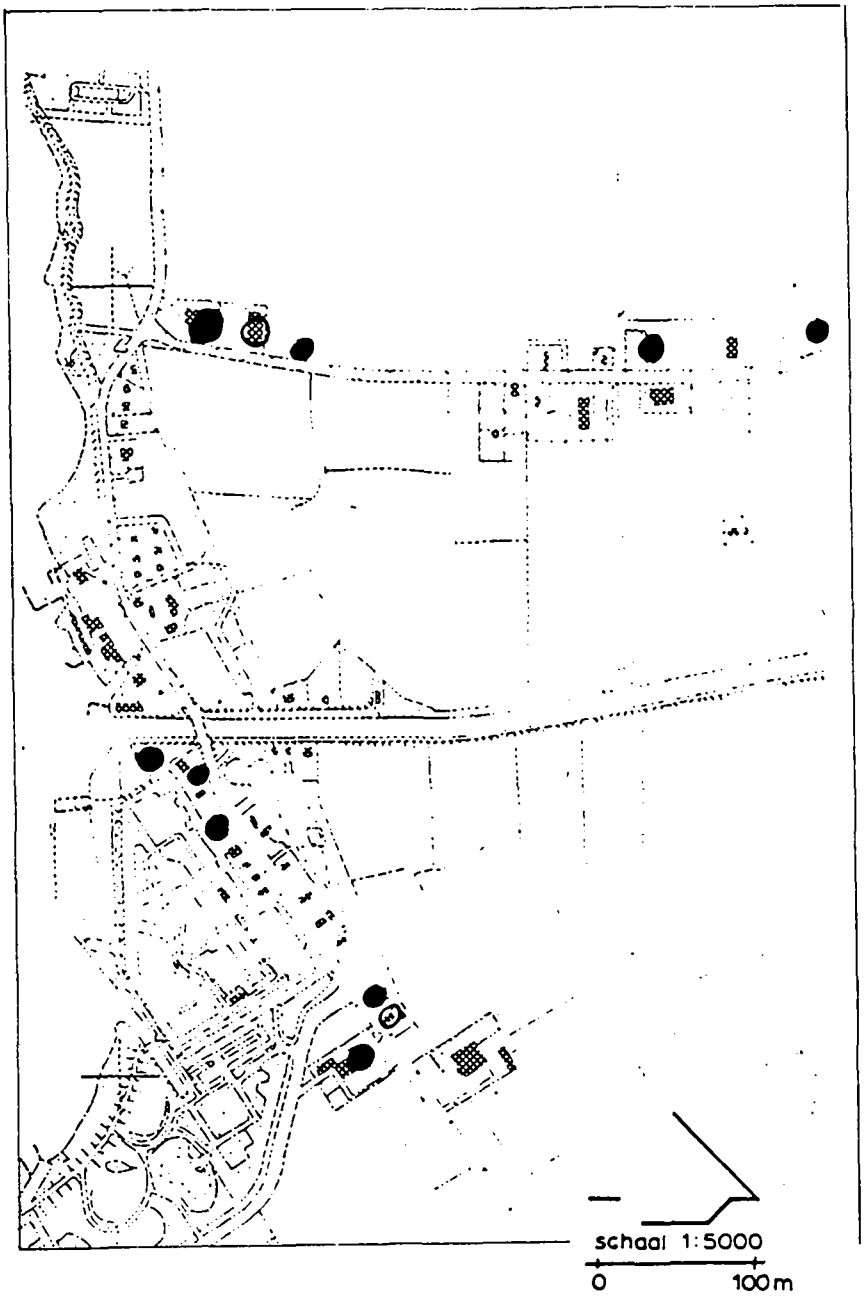

Steendam

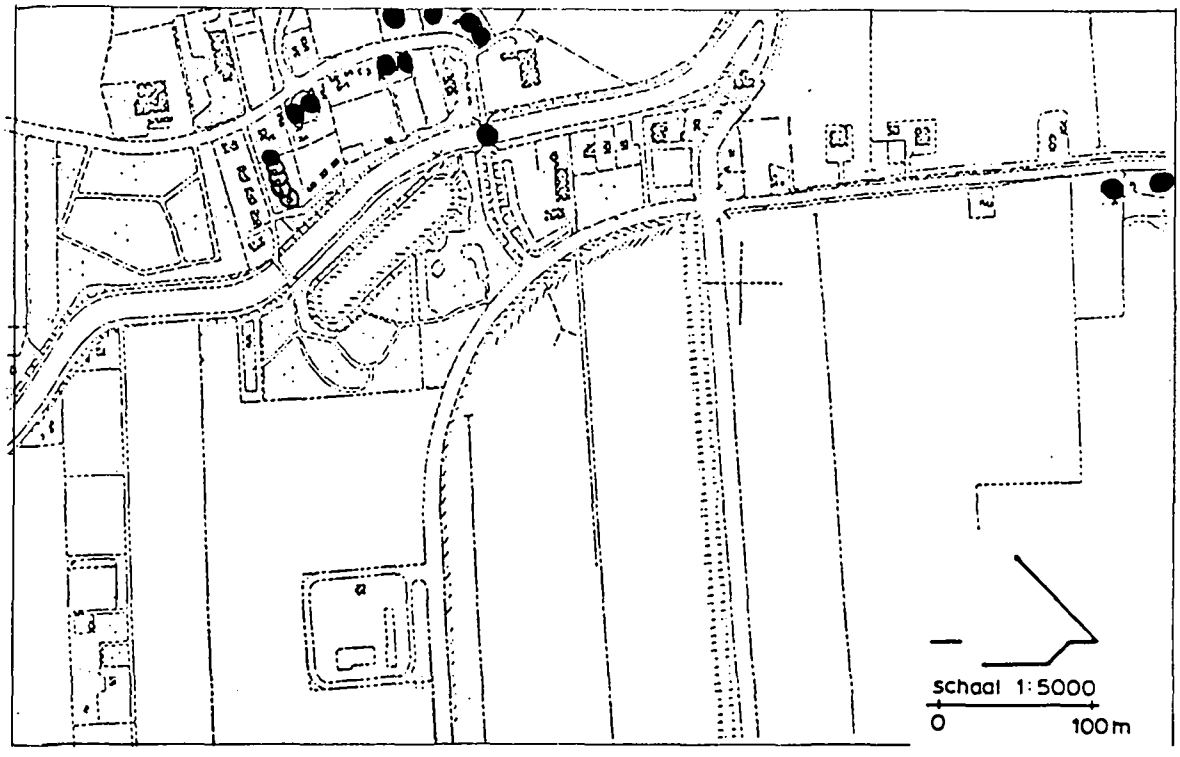

Tjuchem

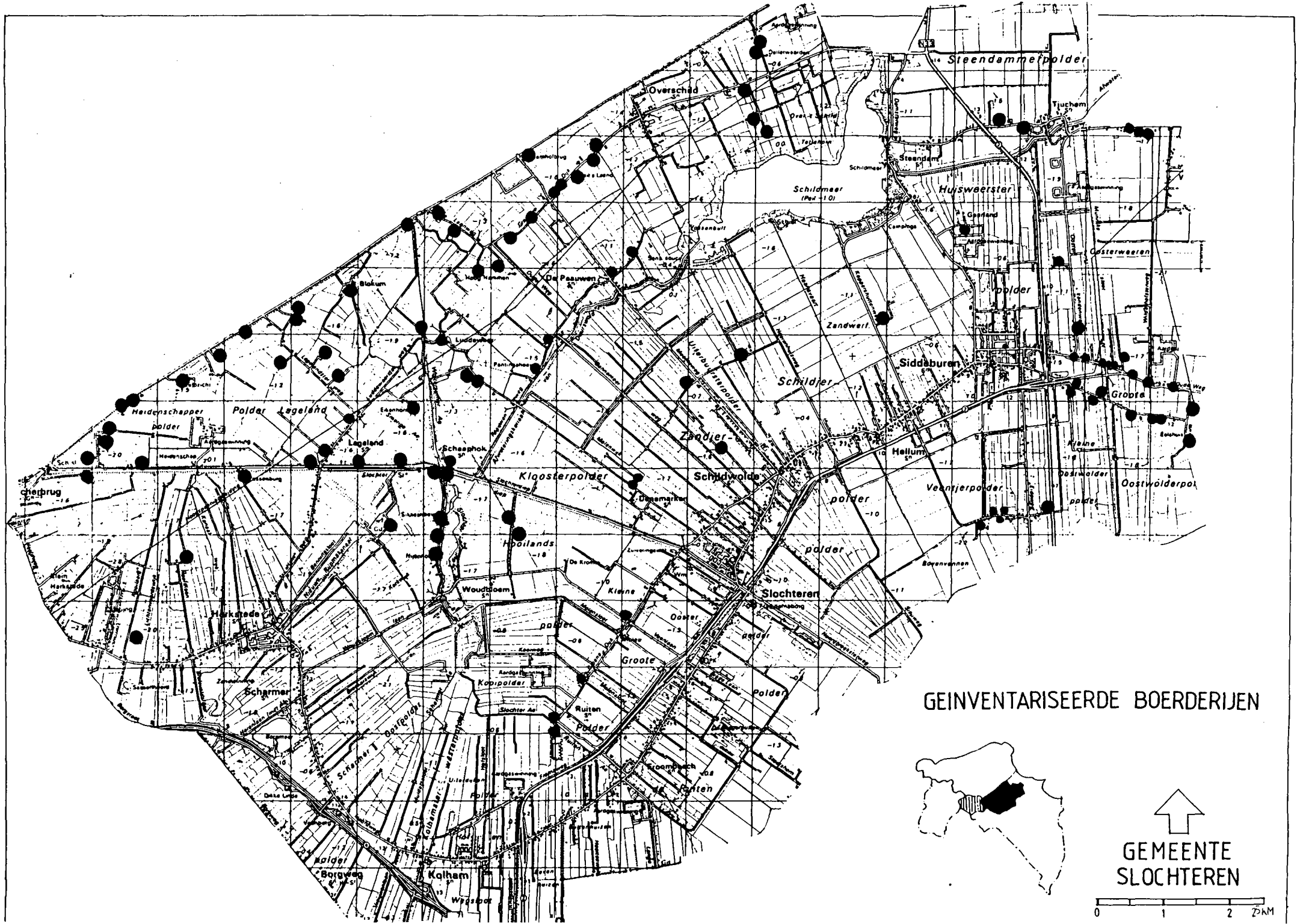
GEINVENTARISEERDE BOERDERIJEN
GEMEENTE SLOCHTEREN
0 1 2 KM
Steendammerpolder
Overschild
Tjuchem
Steendam
Schildmeer
Huisweerster
Oosterweeren
Siddeburen
Schildmeer
Zandweer
Groote
Hellum
Zandier
Schildwolde
Klooster polder
Veentjerpolder
Oostwolderpolder
Hoilands
Woudbloem
Slochteren
Kleine
Oosterwolder
Groote
Kooipolder
Ruiten
Polder
Schermer
Bostpolder
Schermer
Kolham
Borgweg
Wijdebot
Heiderschapper polder
Polder Lageland
Lageland
Schaaphok
Blokum
De Paauwen
Herkstede
Chetprug
Zandweer

Literatuurlijst

- Banga, F. De gemeente Slochteren in vroeger tijden. Groningen, 1983.

- Barels, E. e.a. Hellum, een parel in de Woldstreek. Scheemda, 1985.

- Boer, J. Dorpen in Groningen. PPD van Groningen, 1980.

- Boer Sap, S. de. Spoorwegen in Groningen, Groningen, 1987.

- Botanie, cultuurhistorie, Fysische geografie en ornithologie, Woudbloem en Harkstede, PPD van Groningen, 1985.

- Diekema, Tj. Slochteren in oude ansichten, Zaltbommel, 1973.

- Hartsema, D. en Mollema, W., Met de boderijders naar Groningen, Bedum, 1987.

- Heidemij. Landschapsbeleidsplan Slochteren, 1989.

- Hofstee, E.W. Groningen van grasland naar bouwland 1750-1930, Wageningen, 1985.

- Laan, K. ter. Geschiedenis van Slochteren, Groningen, 1962.

- Provinciale Almanak voor Groningen, 1985.

- Rijksdienst Monumentenzorg, Beschermd Dorpsgezicht Slochteren 1990.

- Schroor, M., De landelijke lijn. Kavelpatronen en lineaire elementen in het Groninger landschap, cultuurhistorisch bekeken. PPD van Groningen, 1987.

- Seidel, H. Duizend jaar Siddeburen. Steendam, 1976.

- Snijders, F., Fysische geografie in de provincie Groningen, PPD van Groningen, 1985.

Kaarten

- Kuyper, J. Gemeente-atlas van de provincie Groningen, Leeuwarden, 1867, Hugo Suringar ed. 1:100.000

- Kater Tz. J., Kaart van alle bevaarbare vaarten en kanalen in de provincie Groningen, ca. 1850, 1:100.000

- Topografische kaart, 1853, 1:50.000

- Topografische kaart, 1905, 1:25.000

- Topografische kaart, 1934,1935, 1:25.000.